

MAGYARORSZÁGI ÉS ERDÉLYI

BUJDOSÓ FEJEDELEM

KÉSMÁRKI THÖKÖLY IMRE

SECRETARIUSÁNAK

KOMÁROMI JÁNOSNAK

TÖRÖKORSZÁGI

DIARIUMJA ÉS EXPERIENTIÁJA.

KÖZLI

RÁGY IVÁN.

ÚJ KIADÁS.

BUDAPEST, 1887.

KIADJA RÁTH MÓR.

E l ő s z ó.

Komáromi János, — kinek itt naplóját veszi az olvasó, — a belényesi Komáromi családból származik. Életéből csak keveset tudunk; — igen annyit, hogy Erdélyben Teleki Mihály titoknoka volt, és mint ilyen Erdélyben honfűsítást és 1687. febr. 13-án Apaffy Mihálytól Borberekén adományos birtokot nyert *). Részt vett 1690. aug. 21-én a zernyesti csatában, hol ura, Teleki Mihály elesvén, ennek holttestét Tököli rendeletéből ő vitte Görgénybe nejéhez. De e harczon Komáromi maga is Tököli foglya **) lőn, utóbb pedig híve s titoknoka. Így jutván Tököli mellé, azzal megosztá a hontalanság — vagy mint akkor az emigransokat nevezék — a bujdosók szenvedéseit. Itt közlött naplóját azon naptól (1697. octob. 8-ától) kezd, midőn a törökökre nézve szerencsétlen zentai ütközet következtében urával Belgrádból Konstantinápolyba beljebbeztek; — és folytatja Tököli Imrének 1705-ben történt haláláig, leírván azonban a két évvel előbb elhunyt hős

---

*) Kövári, Erdély nev. Családai. 259.

**) Cserei Mih. Históriaja. 203.

Zrinyi Ilona, Tököli Imre özvegye halálát is. — Ezek után Komáromi Magyarországra vissza jöven, II. Rákóczy Ferencztől Sáros vármegyében Cselfalvát kapta, állítván, hogy az a Vér családot, melyből első felesége származott, illetné. Cselfalván tölté hátra lévő napjait egyetlen fiával; barátkozván a szomszéd Asgúthon élő rétei Nemessányi Bálinttal, ki szintén Tökölit szolgálta, és Törökországban is járt. 1706-ban Nemessányi meghalván, ennek özvegyét — úgy látszik — Draveczky leányt, jegyzé el, azonban a menyegző előtt egyetlen fiával együtt 1711-ben pestisben meghalt Cselfalván, és ott elis temettelett.

Ennyit tudunk napló-írónk életének végső éveiről azon kevés jegyzetkéből, melyet dobai Székely Sámuel ezen általa 1762-ben az eredetiből lemásolt naplónak végéhez toldott.

Mi már a naplót illeti, azt, miután az eredetit fölkutatnom nem sikerült, itt, a nevezett dobai Székely Sámuel hű másolatából *) szóról szóra, kiejtési hűséggel nyujtom a t. közönségnek. De bé kell őszintén vallanom, hogy midőn e napló egy része már nyomva volt, értesültem arról, miszerint azt már gróf Majláth János még 1842-ben a „Kriegel könyv“-ben kiadta; s miután végre utánjárásom folytán a nevezett könyv egy példányát, — melly itt a fővárosi három legnevezetesebb könyvtárban **) sincs meg, — kézhez kapnom sikerült, meg-

*) Található a m. nemz. muzeum kéziratai között: Fol. hung. nro. 30. jegy alatt.

**) Értem 1. a nemzeti muzeum, 2. a m. Akademia, 3. a m. kir. Egyetem könyvtárait.

győződtem: hogy a czimzett könyv I. köt. 55—203. lapjain valósággal már egyszer kiadatott. Ekép — ha bár károsodva is — vissza kellett volna tán az ujabbi kiadástól lépnem, ha más részről nem szolgál a kiadásra épen indokul ama körülmény is, melly a „Kliegl“-könyv példányainak szerfölött megrikulásában leli egyik fő támaszát.

De továbbá a Majláthféle kiadásnak az én kiadásom alapjául szolgált kézirattal (a 3. ivtől kezdve) tett öszve hasonlításból meggyőződtem arról is, miszerint jelen kiadás a Kliegl-könyvbelit teljességben s több helyen a helyes olvasásban is fölülhaladja; a mit onnan magyarázhatni mivel a gr. Majláth által használt hedervári Viczay-könyvtárbeli szintén dobai Székely által vett másolat, későbbi, és pedig azon időbeli lehetett, a midőn az eredeti Komáromi-kézirat már olvashatatlannabbá vált, mintsem akkor volt, midőn 1762-ben dobai Székely az általam használt másolatot készítette. És e körülmény ismét csak az ujabbi kiadás eszközzésére ösztönözhetett.

Ez úttal meg kell Majláthnak, kiadásához irt előszavában azon tévedését is igazitanom, mintha Komáromi eredeti kézírata a Gyula-fejérvári Batthyányiféle könyvtárban találtatnék. Majláth ezt Kovachich Márton-Györgynek *Scriptores Minores* tom. I. pag. 67. in app. adott közlése nyomán irta; — én baráti közlés szerint úgy vagyok értesülve, hogy ott is csak dobai Székely másolata őriztetik.

Mi végre magát e napló történelmi és irodalmi becsét illeti; ha bár — fájdalom — kevésbé terjeszkedik is ki az akkori bujdosók köz- és magán viszonyaikra; mindamellett a nevezetes szerepű Tököli Imrének s nejének Zrinyi Ilonának végnapjaikra s főleg az utóbbinak jellemére is hiteles és becses adatokat tartalmaz, és tárgyilagos előadásánál fogva az akkori Török birodalom köz-életére és viszonyaira nézve fölötte érdekes világot vet, mellyeknél fogva irodalmunkra nézve méltónak tartottam ismét világ elé bocsátását.

Pest, júliusban 1861.

Nagy Iván.

Anno MDCXCVII. die 8. Octobris. Isten hírével indultunk meg Lándor-Fejérvárból furkatán, az Dunán háltunk meg egy Visnicza nevű rácز faluban, ki mellett az Dunán egynehány malom vagyon, mellyeken felül csináltak három izben is tumbeszokra karfás hidat az Dunán az török császárnak, midőn Tömösvár mellé ment.

Die 9. Octobris. Innen megindulván, értünk jobb kézre iszárczik nevű török palánkot, ez alatt rácз falu is vagyon, szőlőshely, alább válik jobb kézre az császárnak utja, mikor Drinápolyba vissza mennek.

Jobb felől alább értük egy dombon Beli bék temetését, ki a Mohács mezején, mikor Lajos magyar király elesett, az török harczát valami stratagemával secundálta volt, kivel magának Vég-Szendrőt demereálta, melly mentést alább vagyon. A temetése három szegeletre építve, negyvennyolcz tornya, két kerítése, külső belső vára igen tágas hely. Egy Helena nevű görög kurva-leány építtette, (ki akkortájbán a Dunának azt a részét nagy messze le birta) kinek a Dunán felől való kerítése a maga kurva címerét különös kőre metszette, magát pedig mezítelen (becsületes leány volt ő kegyelme) kőből a belső várában kifaragtatta. Ezt az várat, noha az Duna mossza észak felől, de körül vizes árka is vagyon, úgy kívül vizes árkocs-kája az mellette levő török és rácз városnak. Az mostani Olaj bék igen emberséges ember benne, de a lakosok igen

rosz emberek. A dinynyének rettenetes divatja van köztök. A helynek minden életre való alkalmatossága meg vagyon; azért tartották kedves lakó helynek az rácz királyok vagy despoták is. Napkelet felől szalad mellette Jazova vize az Dunába. A város mellett vagyon egy régi keresztény templom s holmi régi római monumentom is. Ezt az Vég-Szendrőt osztán, midőn egyszer Magyarok rabságába esett Beli bék, adta volt feje váltságába az Magyaroknak ollyvéggel, hogy esztendőre vissza veszi fegyverrel, a minthogy hat hónapok alatt vissza is vette. Ebben volt egyszer fogva Hunyadi János is, mellyért jól megfizetett volt szabadulása után Lándor-Fejérvárnál. Ezt is az német megvette volt, de Kupruli vezér visszavette, s most is Török birja Servia országgal.

Alább balkéz felől szalad az Dunába az pusztáról az Orlai nemzet Karka nevű pusztá földvárakféle mellett kijövő Ponyiva nevű igen tolvajos és rákos víz, melly alatt midőn Badensis Lajos herczeg Erdélyre fordult, Törökország felől a Dunán hidat kötötett volt, és Kupruli vezér Lándor-Fejérvárnak indulván, az füst alatt nyolczadnapra világ csudáját megvette, ma is Töröké.

Alább jobb kézre értünk Kujlicz nevű török várat, egy felől az Duna mossa körül, mind magának, mind az alatta való rácz falunak vizes árka felettébb szűnyogos hely. A Törökök azt tartják, ott lakik a szűnyogok császára is. Engemet itt e tájon egyszer másszor az szűnyogok sokat csiptek. Erős, vastag kőfala vagyon, az a kurva görög Helena leány épéttette volt. A melly török császár Lándor-Fejérvárát megvette, az ágyúknak való rezet tevéken hozta volt ki magával s ebben a városban öntetett ágyukat, kikkel megvette. Az alatt szalad jobb felől az Morava vize a Dunába, melly Niss s Jagodina felől foly alá. Alább vagyon a Dunának egy nagy szigete, kiben vagyon egy Osztrova nevű nagy rácz falu. Ebben volt Salva-Guardia bátyám, Inczedy György uram, kiben hétszáz

tyúkot ett meg. Ez a föld már a Morván fogva Misia ország. Posarócza nevű török- és rác-z-várost a Dunához egy mérföldnyire, ennek a palánkját a kuruczok építették, jó árokkal, palisádakkal. Én is negyed fél ölet építettem benne, mivel quartélyunk volt vagy négy esztendeig, közel volt hozzá az Duna mellett nékem egy Klenomnik nevű jó rác falum, több volt száz embernél benne, kiment huszonnégy szekerek. Ezek tartották szegények az én szolgálmat, lovaimat, Isten fizesse meg nekik.

A Duna felett volt régen az falu határán az Rómaiaknak egy igen nagy földvárak a hegyen, soha annyi csigát nem láttam, mint ennek az oldalain; fácán, fogoly, őz, szarvas, vad-disznó, s hiúz is, sok gabona, gyümölcs, szőlő, jó bor, méz, gyönyörű forrás. E határon fogta elevenen Kemény László urfi is az fácánt. Ezen faluban hala meg az én kedves, deres iramó paripám, kit az asszony, Teleki Mihályné asszonyom adott volt, mikor az szegény ur, Teleki Mihály uram testét a harczhelyről Görgénybe vittem annyi veszedelmek között.

A megirt Osztrova nevű nagy szigeten alól egy kevéssé elestveledvén, az furkatánk valami régen elsülyedett hajóban megakadván két izben is, csak nem egész hajótörést szenvedtünk, viradtig csak veszekedtünk, sehová sem mehettünk, addig forgolódtam én is, hogy az óram kulcsa elszakadt az óramról s a Dunába veszett, más reggel kiszabadulván, kiért dicsőség a nagy Istennek. Másnap, úgy mint

Tizedik Octobris az Mlava vize jobb felől az mint a Dunába foly, és a mellett egy rettenetes nagy régi, Rómához tartozott földet és füvel már beborított városokat (neveket sem tudják a régiség miatt. Ennek a köveiből Vég-Szendrőt s Kujliczot építtette a kurva görög leány Helena) elhagyván, elérkeztünk Rám nevű török vár alá, ki kösziklán van az Duna felett. Ezt is az régi római császárok építették volt. Ennek is török városa palisatával van várhoz foglalva. Ebből

nézte a görög császár azt az harczot, melyet a Dunántúl a Karassó vize mellett István magyar királylyal tett, az sziget is ott van, kiben szemben lettek osztán egymással. Ezzel által-ellenben van Férpalánk nevű török-vár, kit egyfelől a Duna, másfelől az Karassó vize erősít meg. Itt halt meg a kuruczok keze alatt Marchio Doria, az császár generalisa.

Innét hajtották el nekem is egynéhány ökreimet a labanczok. Ezeken alól kezd az Duna a hegyek közé menni. Erre nézve mikor a szelek keménykednek, a Dunán fel a habokat a várba is béhányják. Itt Rám alatt az jó portusban mi is megháltunk.

Tizenegyedik Octobris. A Duna a hegyek közé esvén, jobb felől érkeztünk Pék nevű török-palánkhoz, mely alatt a Pék vize beszakad a Dunába, ez is rettenetes pandúros hely, kedves passusok volt, míg a palánkot oda nem építette a Török.

Ezen alól bár felül marad Modva nevű hely, nagy kifogó helyek a pandúroknak, mivel ott mennek bé Halmágyi vidékeire, mely épen Hersováig és az erdélyi havasokig s Karánsebesig s Zempalának tájáig tart. Ezen felül vagyon a Galambvári-sziget, kiben húztuk volt magunkat, midőn Heiszler generál Lándor-Fejérvárát víjatta.

Én Istenem! mennyi éjjeli nappali nyomorúságban s félelmekben voltunk. Dicsőség az Istennek, a ki megtartott. Értük asztán Galambvárat (a Török s Rácok Guvesdselminek híjjá), itt nagy szélvészünk volt annyira, hogy kikellett kötnünk, de csendesedvén, nem háltunk meg. Nagy kősziklán van ez a vár, kinek tövéből nagy bő források jönnek. A Duna épen a kőszikla tövét mossa. Ritka dolog, hogy itt csendesség volna, salatonként kapja fel a rettenetes szél a vizet, s mint a házat, úgy viszi. (Jaj akkor a hajónak, qui nescit orare, veniat ad tale). Szintén itt találtam egykor egy Fogarasföldi László nevű deákot, bolondos embert, mikor a hajójokat

a szél verte a kősziklákhöz, én sajkán mentem, kérdettem tőle, „Quomodo vales? quid facis dominus Ladislaus“ (játshván véle) kire ő úgy felele: „Tace, omnes oblitus sum modo.“ — Nyolcz tornya vagyon a kősziklán: tetőtől fogva az alyjáig mind épület van. Itt scorpio is elég van az házakban. A hegy alatt város is vagyon, palizatával erősített. Általellenben is volt régenten valami erősség, vég nélkül való gyümölcsöse van ennek is, szép szölei, közel hozzá a mezőn volt harcza Zsigmond magyar királynak a Törökkel, hol úgy megverték, hogy csolnakon szaladt által a Dunán.

Mentést alább ennek, az Duna partján való kősziklából rettentő lyukakbúl szoktak minden tavaszba inkább kijőni valamely igen apró mérges musliczák, ellepik a földet minden felé egynehány mértföldig, felette sok marhát, kivált bialt ölnek meg, mikor hevenyiben érik; ürmös-hajjal kell akkor a marhát kenni, ganajjal füstöltni, kivált az orrokat kell oltalmazni, hogy beléjök ne menjenek; harmadnapig legmérgeesebbek, de eltartanak tízenöt s húsz napokig is, kivált ha esők és nagy szelek nem érik, eldagadoz minden marha, a kit megcsipnek, néha az embereket is megölik. Eleget csipdezték az én lovaimat is.

Alább jobb felől értük Bernicze nevű pusztá földvárat egy hegyen, kinek alatta nagy régi sáncz vagyon, ki mellett foly a Bernicze vize a Dunába.

Alább értük jobb felől Dobra nevű török-palánkot, itt jó portus levén, megháltunk.

Tizenkettődik Octobris. Tovább jobb felől értük az Dunaparton a Romaiaknak valami épületeit, csak a kőfalai látszanak darabban, s még alább Drenhova nevű pusztá régi épületet. Itt kezd sebesen menni az Duna, s itt kezdődnek az Dunának egynehány nevezetes veszedelmes helyei is. Itt fogják már a szép tokokat, sőregeket. A halász kalugyer háza jobb felől látszik a kőszikla tövében. Itt régen a római császárok

fölhúzták, állásoknak pallókat csináltattak a kősziklák oldalában, a mint most is meg látszanak a lyukak. Alább látszatnak az Duna közepén, mint a bialok, olyan kősziklák, a hajóknak nagy veszedelmére. Bal felől látszik a Taktafiának nevű nagy magas kősziklája: Ka di k ő nevű, azért hogy régen a tolvajok egy török császárt elfogván, oda vitték, kivel fogtak egy Vajvodát is; mind az kettőtől kérdezdék a tolvajok, ha ők fogták volna őket, mit csináltak volna velök? — A Kadi (vagy Juris consultus et Judex) azt mondta, hogy ő jól és becsületesebben tartotta volna. A Vajvoda pedig azt mondta: hogy ő mint tolvajokat szokás, a szerint büntette volna. A tolvajok erre a Vajvodát elbocsájtották, azt mondván: hogy azt méltán s érdemek szerint cselekedte volna velök. A Kadi pedig bíróvá lévén, hogy hamisságokban kedvezni mondta volna magát, arról a kőszikláról letaszították; azért hívják Ka di k ő-nek.

Már itt jobb felől a mint azonban a Dunának rettentő sebes veszedelmes helyein leereszkedik, láthat szép feje, kék, sárga, fekete, s tarka nagy márvány kőhegyeket épen Poricsáig, mellynek palánkja és faluja a Duna szigetjében vagyon; Törökök, Ráczok lakják. Ennek sok szép szőleje, gyümölcse. Itt vagyon a vizának, toknak, söregének és kecségének bősége. Itt mindenkor egynehány száz ember van készen, kik segítik fel vonni a Duna sebesein a terhes hajókat, másként fel nem mehetnek; egy hajót ötven, hatvan, és száz ember is húz. Ezeken a sebeseken nem minden ember resolválja magát, hajóban ülven, ereszkedni le. De én a kalvinista hitet elővévén, kinem szállottam az furkatából, avagy fődeles hajóból.

Onnan alább ereszkedvén, látszik az Dunaparton balfelől három torony, kiknek olyan emlékezeti vagyon, hogy annak a földnek királyának régen megmaradott két nőtelen fia s szép hajadon leánya; mind a kettő vágyott a leányra. A leány tőlök nem maradhatván, végre olyan választ adott nekiek, hogy építsenek mindnyájan egy egy tornyot, ő is épít; közülök

ketten, az mellyik hamarább elvégezte, ahoz megyen. A leány hamarább elvégezte a harmadikat, melly szintén a Duna szélén vagyon, s mentést bele rekeszkedett, s midőn bátyjától nem maradhatna, az toronyból az Dunába ugrott, hogy sem egyiké, sem másiké ne legyen.

Ke vessé alább jobb kéz felől vagyon egy régi épület, kit régen a Rómaiak a Duna őrzésére csináltak volt, mely tájon szakad a Ponisa vize is a Dunába.

Itt a Duna ke vessé csendesebb, de csak hamar jut az ember a Duna közepében egy kősziklához, kit a rajta vagy miatta esett sok hajók veszedelmeért Verkőnek hívnak.

Itt kezd mentést a Duna öszveszorúlni az rettenetes kősziklák közt, hogy egy pisztolylyal által lőhetnék. Csuda dolog, holott lesz ott az az felettébb széles víz. De én azt mint az históriákból olvastam, azt írják, hogy egy része a hegyek alatt másfelé szakad, s az Adriaticumi tengerbe megyen.

Ebben a kősziklák szorosiban találtuk bal felől azt az csudálatos kő-lyukat, kiben a fönt megírt kurva görög Helena tartotta kincsét, és jó darabon kőfalakkal, tornyokkal, az, mint a fundamentomi mutatják, az Duna szélétől fogva az iszonyú kősziklához volt ragasztva. Ennek forrása s felül oldalas lyuka, kin a füst kimehetett belőle, s felül rajta lyuk vagyon, által rajta mellyen Halmagyi vidékéről bele által jöhetnek. Ebben is a Német erős praesidiumot tölt volt, sánczokkal, lövő szerszámokkal megerősített, honnét csak muskattallyal is akadályozhatták az Dunán feljövő hajókat, de belőle nagy munkával a Török kiverte, a lyuknak a száját berakatta, és előtte a Poriczai rácz papot, ki oda a Németnek kalauza volt, fel akasztatta. Én magam is láttam az fán függni, az lyukban is jártam, melly akkor a német testektől igen bűdös volt.

Alább vagyon közel az a hely is, hol a Dunát Adriánus császár által-lánczoltatta. Látszanak azon torornak is

még fundamentomi, a mint az Dunának szorosi végeződnek, jobb felől a kősziklában vagyon egy fejér márvány kőre kismetsze az Adriánus császár titulusa és czímere, de a régiség úgy elkoptatta és avította, hogy alig ismérhetni meg.

Érkeztünk Hersovához, melly Halmágy vidéke felől a Duna parton vagyon, most pusztá. Által ellenben vele vagyon a régi erős sáncznak a helye, hihető ott valaha hidat tartottak az Dunán, mivel alkalmasabb helyet a Dunán való hidnak alig láttam. Mentést alább vagyon a Hersovának szigetje is, kiben a Német praesidiumot töltött volt, de a Török kiverte, s most a kanisai törökök laknak benne. Itt szakad az fekete víz az Dunába, és Erdély és Karán-sebes felé út nyílik. Mi is itt megháltunk.

Tizenharmadik Octobris. Itt már mindnyájunknak lovakra kellett másnap ülni, mert a Vaskapun ereszkedett le az furkata, avagy hajó, kiben közülünk senki nem maradt, hogy könnyebb légyen, mivel itt a Dunának zúgó sebessége elhihetetlen, és többire egymást érő hegyes kősziklákon való szökődése és aláesése miatt, mivel mikor a Duna megapad, úgy vannak a kövek, hogy gyalog ember majd által mehetne rajtok, és így ha jó kormányos nincs, mentést elvesz a hajó, mihelyt kőben ütközik. Mikor a terhes hajókat ott fel vonják, sok terhet rólok leszedvén, szekereken hordják fel, míg a sebes tart. Kormányost pedig azon rácz saluban kell fogadni, melly a Hersovai sziget s a Vaskapu között való más szigetben vagyon.

Más alkalmatossággal én ezen is ereszkedtem le hajón, az Isten megtartott, kiért dicsőség légyen Istennek. Az mint ez a sebesség kezd végeződni, vagyon a török palánk, és sok szara hozzá, vagy segítő emberek, kik azon sebesen szokták felhúzni az császár élés-hajóit. Ebben a Vaskapuban a Duna szorosa előtt lévő Vérvőztől fogva szoktak sok vizákat, tokokat, sörgeket, kecségeket fogni, az mint sok helyeken látszatnak a

viza fogásnak mesterségei, és itt mindenkor eleget kaphatni mindenféle halat elevenen.

Itt kezdődik bal felől a Havas-alföldi határ, s alább menvén, jobb felől értük Wetiszlan vagy Kladova nevű török kastélyt, kívül vagyon alatta jó rácz falu, áttalellenben van Csernocz Havas alföldében s alább Severénium, vagy Zcerén nevű régi erős pusztá vár, mellynek tartománya az előtt különös Bánság vagy Bánátus volt, és most a helyébe van az Kralyovai, Havas alföldében.

Itt volt kőhidja a Trajánus császárnak, kinek a két végén való épületek most is meglátszanak, de én teljes életemben sem láttam nagyobb s erősebb téglákat, kőrakást, mint az volt. Trajánus római császár ezt a rettenetes kő hidat akkor építette, mikor Deceballusra ment Erdélybe. Ez a világnak nyolczadik csudája lehetett volna, mind faragott kövekből, húsz lábokra építve, ez fundamentomin felül száz ötven lábnyi magosságra, száz tiz szélességre, kik egymástól mindenik száz hetven lábnyira voltak felállítva. Az Dunát pedig nem vehetik meg folyásra, mikor építették. Éjszaka érkezünk a Dunának egyik szigetébe, kiben valami rosz tolvaj részeg Rácok reánk támadván, esett valamelly lövöldözés.

Tizennegyedik Octobris. Értünk egy Bresa vagy Huds-Pisman nevű török palánkot, kiben tévedvén az előtt való nyáron az én kedves német pudlim, kinek mássát nem láttam, osztán egynehány szigetet elhagyván érkezünk Furednéhez, kit Florentiának is hívnak. Jobb felől a Duna parton egy kősziklára építve bal felől Havas-alföldje vagyon. Itt bor, dinnye s minden vetemény elég vagyon, jó föld. A kecségéknek már itt e tájon vagyon dívatjok. Alább menvén érkezünk éjszaka Widényi nevű várhoz, ennek régen derék városa volt, s mostan alkalmas épületű hely; ez volt Misiának vagy Bulgariának metropolisa. Itt bornak, s minden gabonának nagy olcsósága, vizáknak s kecségéknek nagy bősége.

Ennek mezején nagy halmot rakatott régenten amaz vitéz Hunyady János erdélyi vajda; s magyarországi gubernátor. — Méltóságos Tököly Imre fejedelem is, kegyelmes urunk ő nagysága, a kuruczokkal vágatott le négy ezerig való Ráczot, voltam a halom tetején magam is, Tökölyi-halmának hívják.

Rétje, erdeje véghetetlen, az várnak erős tornyai vannak s kerítési. A Német, mikor megvette, igen megerősítette volt, de ismét a Török birja, visszavévén: most is birja, basa lakik benne. Ennek ellenébe a Havas-alföldi határ szélén a dombon látszik egy nagy Földvár, kinek alatta közel volt a kuruczok sáncza, holott a szegény Bánfy Boldizsár, Bánfy György és Donát János meghaltak s temetettek, Vidényben mi is meghálván és más nap, úgymint

Tizenötödik Octobris megindulván, találtunk a viza fogó helyekre, jobb felől marad el egy török palánk, és pusztá klastrom. Annál alább ereszkedvén, szakad a Dunába a Czibere vize és tovább az Ogod vize; itt a Duna közepében háltunk.

Tizenhatodik Octobris. Jobb felől (mert általellenben mind havasalfölde) értük Ráhot, ennek régen a hegyen vára is volt, most pusztá. Ennek a határán olyan torma terem, mint a fél karom vagy lábom. Alább bal felől a Dunába Erdélyből Havasalföldön által a Sil vize, igen tolvajos a torka, nekem egyszer négy aranyomat nyerték el ott, kinek torkában a sónak portusa vagyon.

Alább jó be a Dunába jobb felől az Iszkra vize. Ehez közel volt ama híres Gige városa, kit nagy Sándor megvén, a Dunán egy éjtzaka költözött által hadaival. Igazán megis felelt Symbolumjának, hogy nihil procrastinando avagy cunctando. Nincs sehol a Duna mellett olyan hely, kinek olly s annyi rudérái látszanak. Itt is alább a sónak portusa vagyon Havas-alfölde felől. Alább ereszkedvén, láttuk a mint Erdélyből, Havasalföldön által jövő Olt vize beszakad a Dunába; és jó Fogarasvára alatt el, itt is a sónak portusa vagyon,

s alább bal felől Kula nevű török és bolgár város, ez is derék hely, mindennek bőségében vagyon, s tovább jobb felől Nikopol vára s városa a Duna felett való hegyen. Ez már Macedóniához tartozik. Ennek egyik kápolnájában mondják, hogy tanított sz. Pál. Ennek a tűzi fája szűk, mivel csak szamarakon hordják. Sok szép szőlei, jó borai, mindennek bősége, de a lakosi igen rossz emberek. Basa van benne.

Itt vesztette el a harczot Zsigmond magyar király azért a kevélységeért, hogy ezt mondotta; van annyi kópiás hada, ha az ég hadára szakadna is, megtartanák a kópiások, úgy megverte a Török, vesztette el húszezer emberét, maga is csónakon szaladt el a Dunán Konstantinápoly felé, s ott a tengerre kapván, Dalmátiába szaladott s onnan haza Magyarországra.

Azon nap egy Sistó nevű városhoz érkeztünk hálni, Törökök s Bolgárok lakják, a Duna parton van jobb felől nagy város, mindennek bősége van benne, vára is volt régen, alább érkeztünk ugymint:

Tizenhetedik Octobris Oroszcsikra, ez az Duna parton fekszik, nagy török város, vára is van és portusa minden dunai furkatáknak, sajkáknak, élés-hajóknak. Itt lakik az dunai kapitány, Basa, és itt mindennek nagy olcsósága vagyon. A szőleje mindenkép olyan, mint a masolja-szőlő, a tokaji-hegyen sem terem szebb, az bora is olcsó. Itt már a furkáról kiszállottunk és mulattunk négy napokig.

Huszonkettődik Octobris. Itt lóra ülén, háltunk meg Csarnavoda nevű görög faluban.

Huszonharmadik Octobris. Glosován.

Huszonnegyedik Octobris. Csötüklön.

Huszonötödik Octobris. Zalomba. Ezeknek a helyeknek sok búzája terem, igen jó föld mindenütt, a szántóföldeken sok a vad körtvély-fa.

Huszonötödik Octobris. Délre érkeztünk azon helyre, a hol először Constantinus császár Constantinápolyt kezdte

építeni, és a mint a nagy épületek most is megmutatják, látszatnak s addig akarta a Fekete-tengert bevételni, hogy a hajóknak ott is portusa legyen. Ide négy mért föld a Fekete-tenger észak felől. Éjszakára mentünk Drákulykő nevű bolgár faluba, a Noah-havasá alá, ennek híres bora terem.

Huszonhatodik Octobris. Mentünk által az Noah-havasán, ezeket hívják Hemus-hegyeinek, a Fekete-tengertől a Fejérig nyúlnak el. Ezen havasnak a közepi táján kőfalt s kaput tartott*) régen egy Noah nevű híres hegyi tolvaj, s e szorosakat oltalmazta, hogy az Török azokon a havasokon által ne jöhessen, s arról nevezik Noah-havasának, a kapujának a ruderái most is len vannak, háltunk meg a havasnak innenső alljába Cselilova nevű faluba a Bolgárok között.

Huszonhetedik Octobris. Ugyanezen havasoknak végső szélében Comarova nevű faluban. Ezeknek is jó s elegendő borok terem. Itt válik meg az út bal felől Konstantinápoly felé, jobbra pedig Drinápoly felé; minthogy

Huszonnyolczadik Octobris megindulván, háltunk Abal nevű faluban, ezekben mind Bolgárok laknak.

Huszonkilenczedik Octobris. Jeniczére.

Harminczadik Octobris. Csomlokkő nevű török faluban, vagy Csomlok-kőnek hívják. Itt vagyon szép mulató helyek a török császároknak, a nap is alig éri a sok nagy sűrű fák miatt.

Harminczegyedik Octobris. Érkeztünk Arnotko nevű bolgár faluba, Görögök lakják inkább; ezeknek sok jó borok terem, Drinápolyhoz egy fertály mért-föld.

Itt megnyugodván és szálást tartván, csak jöttünk s mentünk Drinápolyba, járván az Portai minisztereket. Ez a Drinápoly nagy török város; Konstantinápolynál elébb esett Török kézhez, most a török császárok residentája; a Tundsza és Mericza vizei itt conjungálódnak. Adriánus császár építette

---

*) A kéziratban: „tárlott“?

volt, sok tornyok vannak a kerítésén. Engemet is mind a császár s mind a vezér udvarában, mikor ott voltam, megkafányoztak. Ebben a Sultán Selim császár mecsetje excellál nagy mesterséges épületével. A több mecsetek is rettenetes nagy márványkő oszlopokkal, mind a belső vára, mind a külső városa igen nagy; számtalan, szőlők sok szép gyümölcsös fák körülötte s benne. Elefántokat, oroszlányt és csokolyt láttam benne.

A francia király orátora nagy becsülettel látott a maga palatiumában, úgy Marchio de Feriol úr is a maga szálásán, és így Arnoldköben s Drinápolyban húsz napokat töltvén el.

Huszdik Novembris. Drinápolyból Konstantinápoly felé indulván, háltunk meg Hapszán, itt derék ónnal fedett vendégfogadó vagyon.

Huszonegyedik Novembris. Bulyázon.

Huszonkettődik Novembris. Csorlon, holott régenten a hegyen volt egy nagy görög pusztá vár, azért hiják Csorlanak, mikor a török császár megszállotta, azt mondta: ha délig meg nem veszi, ő legyen Csorol, az az vak; s megis vette s ugyan-csak annak is nevezik.

Ezen nap, déltájban jutottunk a Fejértenger partjához és azt jobb kézre hagyván, ebédet Czilibrén evén, kinek az előtt vára is volt a tenger parton.

Ebben a Czilibre nevű várban lakott régen Menelaus; itt nevedett fel ama hires Helena s innen ragadta el Páris Trójába. Miótától a Török megvette, nem építette meg, a ruderái most is látszatnak.

Huszonharmadik Novembris. Háltunk meg Bogadogván.

Huszonnegyedik Novembris. Bujuk-Csekmedze nevű török varoson általmenven, holott a tengernek egy nagy szakadékján rettentő s elhíhetetlen hosszúságú faragott kövekből csinált hid vagyon által. A városban szép ónnal fedett mecsetek, vendégfogadók; ott fölöstökömözvén, és Kuksuk-

Csekmetsze nevű török várost érvén, abban is a tenger szakadékján felül csinált nagy kő hidon menvén által, láttam benne szép ónos vendégfogadókat, mecseteket, szép eleven platajczokat egyéb tengeri halakkal. A kertekben sok helyt és fákon pomagrancsokat s ilt a Fejértengert mind jobbra hagyván, a hegyre fel jöven, láttuk meg Konstantinápolynak egy részét s ugyan éjszaka érkezünk meg hálolásra s telelésre beléje.

Áldassál örökké menynek, földnek, tengernek dicsőséges nagy Istene, a ki teljes világi életemben velem voltál, s gondomat viselvén, minden veszedelmeken által hoztál mind vizen, mind szárazan való utaimban s ezen hosszú utamban is szintén Európának végeig békével hordoztál. Dicsőség légyen isteni Felségednek érette mind örökké. Amen.

Ezt a Konstantinápolyt már nem tudom városnak irjam-e, vagy országnak? mert én mását soha nem láttam. Nagyobb s jobb portust a tengeren az egész világon sem tartanak. Itt szakad össze sebes folyással a Fekete-tenger a Fejér-tengerrel épen a török császár várának épen alatta, melly a városnak dél-felől ónozatjában van külön kerítve, csak az fekszik annyi helyen, mint Szeben városa Erdélyben; szép hegyeken mind ónnosok aranyos hegyű kéményes palotái. A hegynek a Fejér-és Feketetenger felől való oldalait befedték a sok szép zöld cziprusfák, czédrusfákkal néhol egyelítve mint az erdők. Belől is a belső udvara rakacziprusfákkal, úgy hogy mindenkor mindenütt árnyékban járhat az udvar népe. Magának különös császári filegóriái egynehány helyett, hogy minden felé láthat, kiknek az oldalain zöld superlátok állanak, hogy a tengerek szelei mikor nem akarja, ne érék a császárt miattok.

A kapujában a nagy torony alatt belől aranyos kerék pajzsok s alabárdok vannak felfüggesztve.

Ezen belől senkinek, még a fővezérnek sem szabad lovon fegyverrel bemenni. Mellyet én nem tudván, a szolgámnál

lévén a stuczom palatzkostól, apprehendálta a kapuban ülő fő porkoláb, és noha nekem idegennek ex discretione semmit nem szólott, de a salvagvardául velem lévő jancsárnak csak alig hogy a talpát meg nem pálcázta.

A várnak az tenger mellett lévő kerítésen kívül épen a Fejér s Feketetenger partján vannak rendbe le rakva őrzés alatt az keresztényektől nyert szép sok ágyúk. Utóbbi közt láttam, hogy fénylették a görgényi Veteráni generáltul el nyert világos ágyúk is. Az erre nyíló kapuja felett a várnak vannak rettentő nagy czethal csontok felfüggesztve, feje, hatgeréncse, oldal tetemei napnyugot felől. Itt olyan nagy ágyúkat láttam, kikkel Babyloniát megvették, hogy nagy tágosan beléjek bujhatni, kimondhatatlan nagy vas ágyúkat is láttam. Itt láttam egyik kis kapuban az Kornis Zsigmond úrfi két kis ágyúcskáit is kerekeken, Veteráni gencrális alkalmatosságával nyerték azokat is.

A városnak csak az mint három kerítéssel és azokon való sok színű tornyokkal bé vagyon a Fekete- és Fejértengerhez kerítve, jó járó lovon és három óra alatt meg nem kerülhetni. Én próbáltam csak még nem szintén az végétül, az hol Béli Pálék, s több Magyarok seküsznek Zólyomi Miklóssal. El tölt az egy óra, míg az Jedzikulát értem, melly a hét tornyokból álló császár tömlöcze, még pedig a város vége tovább fekszik, épen a Fejértenger parton, a hol a timárok dolgoznak. Az Urunk ő nagysága jó járó jobbik pej páripáján ültem pedig, s még sem állottam különben, hanem míg egy vagy két csésze jó hideg vizet ittam egy szép rakott csorgóról, a város kőfala kívül. Jedzikulátul fogva az császár-varáig, és attól a helyig, a hol ők egy nagy szentet, kit szent Jóbnak (ugyan annak nevezik a helyet is róla) ezüst drótos koporsóban tartanak sekünni, holott szokták a császárok oldalára a kardot fel kötni.

A görögök Chrysostomust is, kit arany szájú szent Jánosnak is hívnak, mondják, hogy ott temették el. A város három szegletű. Napnyugot felől északra a Constantinus császár váráig, a száraz felől hármass kerítése, száraz árka, a tenger-ről való résznek csak egy kerítése; mindent kővel padimento-moztatott a város, sőt kívül is három mért-földig kő utczákon járhatni. Itten az ő módjok szerint a Benedictiot ennél a koporsónál nekik feladni szokták. Ugyhiszem, belé telnék négy óra is, miglen a Circulust tenné az ember. Némellyek tizen-nyolcz olasz mért-földnek tartják a Konstantinápoly városának kerületét.

Maga a város egynéhány nagy hegyeken fekszik. Most negyvenezer utczáját mondják mindenestül hostattal együtt. Mindenikben minden éjjel két két ember strázsál, minden éjjel nyolczvanezer ember. Minden utczában legalább egy csorgót kell supponálni. Az mecseteknek számát nem tudhattam, de a kik köztök nevezetesebbek, ugymint az ki köztök Sophia, Justiniánus császár leánya temploma volt, melyet az jeruzsálemi templom formájára építetett volt Justiniánus, a leánya nevére, nagy kő lábakra a fundamentomit, mivel alatta hajós édes viz vagyon, ki a tengerbe szakad, ennek az egész két hegynek, kin a Zsófia temploma és a császár vára van, és egynéhány utczáknak alatta, sűrű, vastag kő lábakon álló erős bolthajtás vagyon, a császár várából mennek belé hajón s mind el járhatják: az édes viz tengerbe szakad, sok hal lakik benne. Én magam is láttam, egy süllyedett háznak helyéből néztem, merő miraculum mundi, kibeszélhetetlen kívül nem annyira mint belől látszó rettenetes magnificentiájú épület. Kiben vagyon kettő azon vedreknek (egyike márvány-kő) kiben az Krisztus urunk a vizet borrá változtatta volt, most őket mint akkor a Zsidók és Törökök is ad purificationem tartják, ki mellett fekszik nem messze Sultán Murat, ki Baby-loniát megvette, Sultán Achmet, Sultán Suliman, Bajazeth és

Sultán Selim; (ez ezüsttel fejr) Sultán Mehemet s több császárók épétette kimondhatatlan épületű mecsetek, kikben ez a dicsérendőbb, hogy nem tartották magokat méltóknak a templomokban temetletni, hanem mindenik császár külön építetett temető helyet magának s gyermekinek az templomon kívül. Az mennyi jövedelme pedig az ilyen nagy mecseteknek légyen, el hihetetlen.

Azt le nem irhatni; az hostaljai és azokban sok szép csifliket, udvar-házak, mulató helyek meddig terjednek, mind Europa felől (kinek halára Konstantinápoly), mind Ázsián felől, úgy hogy az Fekete nagy tenger Dardanelláig, ez a Bosphorus Thracicus, mind az két, mellyek a Fejértengerbe jövő folyásának, melly is egynehány óráig tart. Ez felől mondják, hogy Pompéjus magnus ragatta volna itt össze a Feketetengert és a Fejért. Én Isten munkájának hiszem, mert ha ember munkája lett volna, keskenyebb volna, de van olly széles mint a Duna; rakva sok szép épületekkel, udvar-házakkal, kastélyokkal, Galatától, sőt észak felől az mint az Feketetenger kanálisába bé jó, kit édes vizétől fogva Europa felől; Ázsia felől pedig épen le Chalcedoniáig, kinek rudérai most is existálnak, hol régen a concilium volt Martianus császár idejében 454-ik esztendőben, kihez közel tartnak egész éjszakákon égő lámpásokat a Fejér-tengeren jároknak egy torony tetején (a minemű tornyok mindenütt Pharusoknak nevezetnek), csak minden Konstantinápolybeli s körülötte való lakó helyei, hires mulató palatiumi, a császárnak magának vagyon háromszáz hatvanig való, mellyeket mindenütt bosztandzsik őrizik, mindenikben maga szolgálai — — — — — benne vannak, úgy hogy mindenkor mindeniket készen találja.

A Fekete-tenger torkába vagyon egy Börvár, kit azért hívnak Börvárnak, hogy mikor a Görögök birták Konstantinápolyt, az Törökök csak egy ökör bőrnai helyet kértek ott magoknak. Hogy megadták nékik, szirony formán véknyan

elmetélvén a bőrt, annyi helyet foglala be, hogy épen egy nagy várost épétek a helyre egynehány erős tornyokra (kikben némellyikében most kurvákat szoktak büntetésül tartani), mellyből vették meg aztán Konstantinápolyt; noha Galatát azután is a keresztények hét esztendeig tartották; abból az mostan is csonkán fennálló toronyból, kiből régenten fogva tartották amaz híres Török Bálintot.

Kiljebb a köváron vannak az Dardanellák négy kastély-jok, a Fekete-tenger oltalmazására együve szolgáló ágyúk vannak a tenger partján, és egymás ellen az torkolaton kívül mindkét felől az magos tornyokon lámpások vannak éjszakákon, hogy azokra tarthassanak az Feketetengerről jövő hajók. Itt volt régenten egy köszálon az Pompéjus magnus oszlopa is, de az már ledült, csak a fundamentoma vagyon, a tengernek közepében egy kösziklán.

Itt látszik már az iszonyú Fekete-tenger (Pontus Euxinus, ubi nihil videtur, nisi Pontus et aëther), nincs is e világon veszedelmesebb tenger, sehol benne sziget nem látszik, el nyúl be Ázsiára sok ezer mértföldnyikig s körületi a Tanais vizére Crymre, Tatárországra, épen ki Európára, az mint bele az Dniper, Nester és Duna vizei szakadoznak. Ennek Europa felől északi hiresebb portusa Várna, hol nyavalyás László, magyar király harczolt a törökkel, s el is vezett, kiről ezt írták a régiek:

Romulidae Cannas ego Varnam Clade notavi,

Discite mortales: non temerare fidem.

Me nisi pontifices jussissent frangere foedus

Non ferret Scythicum Pannonis ora jugum.

Legjobban látni ezt a Feketetengert a torka fölött való kalugerek klastrom felett való építetett szél-malombúl, de minthogy ritkán van azon tengeren szép és jó üdő, gyakrabban homály, selétség vagyon rajta, azért is neveztetik Fekete-tengernek.

Irtózik az ember, nem hogy reá menni, csak a rettenetes zúgását is hallani.

Én az mikor látui mentem, ellenkező szelem lévén, sokszor csaknem kösziklákhöz vertek a nagy habok, néhol megis akadván a tenger közepében való kösziklában, kik hol ki, s hol nem látszatnak ki az tengerből; de az Isten megtartott. Dicsőség legyen az ő szent Felségének. Volt kedvetlen mulatságom a szemem közé csepegő nagy habokkal, sok delfin nagy halakkal és az ember veszedelmét leső sok apró madarakkal, kiket „spiritus damnati“-nak szoktak hívni.

Erről az Feketetengerről hordnak rettenetes éleést Konstantinápolyba, ki máskép nem subsistálhatna, de egyébiránt hordanak szárazon is, vizen is, egymást érik a rettenetes élés-hajók Európából, Ázsiából is. Számtalan fegyveres- s kereskedő-hajók Francziából, Hollandiából, Angliából, Egyiptomból, Afrikából s többnyire minden részéből a világnak, kiből elgondolhatni, mennyi harminczadja jó annuatim az török császárnak, holott csak egy hajónak is felmegyen a harminczadja kinek tíz, kinek húsz, kinek harmincezer tallérra is. De csak a Konstantinápoly körül való apró hajócskáknak, ki mindenik leginkább egy aranyat ad, felmegyen adója eszten-deig negyven vagy ötvenezer aranya.

Le nem irhatni az városnak sok piaczeit, azokban való mindenféle sok szépségeket, úgy, hogy a mit kisem gondolhat ember, itt feltalálja, csak legyen pénze.

A halpiaczokon a tengernek különb különféle színű s formájú halait, rákjait, csigáit, úgy hogy itten is felirhatnák azt, a mit irtak a Velencei halpiaczra:

Sta viator et vide, quum sit Deus mirabilis in mari.

A többi között láttam egy nagy halat, megmértvén: huszonhét arasz volt, a száján könnyen bebujhattam volna magam is. Egy ló pedig a hasába bizony alig kordult volna meg. De úgy látom, az megfoghatatlan bölcsességű Isten szárazon

való minden teremtését, az tengerbe is kiábrázolta, úgy hogy el nem hiheti azt, valaki nem látja.

Most csak egyik csudáját az Fejér-tengernek (Maris Aegei) elő hozom, melly neme a Syreneknek, egészen szőrös ember, majom ábrázolja vagy on, az férfinak nagy haja, nagy bajusza szokott lenni, két lába, két kéze, öt ujjai körmei mindeniken, mind kezei lábai rövidek, az farka pedig mint az delűn hálnak. Az asszonyoknak is nagy haja, csecsei, egy párt szokott fiadzani, kiket csecsen szoptat, az kezekkel fogják meg a halakat, s azzal élnek, derekokig mutatják ki magokat az tengerben, de ki is jönnek a tenger-partra s ott a meleg fővényre lefeküsznek, rettenes hortyogással alusznak; sőt a tenger kősziklaiban a szárazon barlangjok vagy on, abba ki jönnek, ott jádszodoznak, ha embert sajdéltják, nagy morgással be szaladnak a tengerbe.

Én magam mulatságára Konstantinápolyból ki menvén az Fejértenger szigetinek experiállására, nagy habok hányásával ugyan, mindazonáltal a többi között találtam: Egbele, Bujukada és Marmora nevű szigeteket, kiknek kősziklás barlangjaiba efféle ember-halak laknak. Én pro curiositate a tengerre ülvén, igyekeztem benne, ha elevent láthattam volna, a minthogy egynéhánynak az barlangjába is bé mentem, de nem találhattam két okért, Primo: Hittel mondták mind a papok, mind az régi emberek, öreg halászok, hogy csak szombat napon soha ki nem jár, soha senki nem látta (Istennek nagy csudája), én pedig szintén szombaton jártam ott. Secundo: minthogy hidegben ki sem jár, Husvét után kezd ki járni. Én pedig in primis Martii jártam ott, ahozképest elevenen nem láthattam, hanem kettőnek a bőreit találtam a halásznál, a ki löni szokta őket, mert nagy erejek miatt lehetetlen megfogni, hanem felettébb nagy golyóbisú puskával lövik, de annak is a golyóbisa soha egyéb testét meg nem járja, hanem csak ha az fejét találja. Elevenen pedig az török császárnak is

eddig szerét nem teheték. Mikor az halászok halat fogva s éve rájuk akadnak, be várják, magukat félig ki mutatva, úgy hogy az evedzőkkel verik őket, akkor bőgnek s pökdösnek rájuk, megfogni vagy csak ölni is vízbe merő lehetetlen hanem fejekbe lővén. Egynek az bőrét most csáváltatom, de egyébiránt is vagy az bőreből egy övem, kit egy kaluger adott, melyet derék-fájás ellen hasznosnak tartanak viselni. A nagyja ollyra nő, mint egy kaják, vagy hajó. A halászok a zsirjáért ölik meg, mert el szokták adni egynek a zsirját húsz talléron is, az nagy hajók kenésére veszik meg. Az ki a testét látta, minden belső részeit, még a szemérmét is úgy mondja lenni, mint az embernek. Én a testét nem láttam. Látom az bőrét, hogy szőrös, s olly vastag, hogy az fegyver meg nem foghatja.

Ez az monstrum, ha hol közel szülő van a tenger mellett, ki megyen reá szölőt enni, mikor arra valók az fiai, azokat is kiviszi. Mihelyt embert lát, kezeit, lábait, farkát bevonván gömbölyegen (hogy hamarabb lehessen), ereszkedik vissza a tengerbe. A ki látta, ugymondja, ötven lövést is tettek egyen, de el nem verték, míg a fejét meg nem találták.

Az is meglehet, egy csudás hálnak, melyet Kilits-Balus-kának hívnak, kinek az orra ollyan mint egy pallós, minémüt küldtem a télen az urnak Kemény János urnak ő nagyságának. De láttam egy csudálatos, mint ha egyik végétől esztergába metszették volna, egy öl s két arasz hosszúságú szarvát az tengeri Unicornisnak, minémüt csak az Oceánium-tengerbe találunk.

Galatában annak a Petrus francia órásnak szomszédságában, ki nekem a rhinoceros-szarvából csinált csészét adta, nem messze a régi pápista templomtól, kiben régenten egy boltban tartották az Krisztus urunk varrás nélkül való köntösét, most ennek a császárnak az anyja építetett mecsetet helyébe Galatában.

Elhallgatom ennek a hálnak hosszú farkú szárnyas nemét, melly ki jő a tengerből, s repül az aërben; az irtóztató bagoly,

kakas, ló formájú halakat, kereszded, kal-kare-balukokat, disznó-halakat, az habarniczának sokféle csudás nemeit, tövises disznó, karvasforma csigákat, ausztrigákat, pók s egészen szőrös rákokat, csak tegnap előtt is én hozatván egy nagy rákot, megértük nyolczan vele. Igaz, hogy nem mindenik merte ad gustum enni irtóztatósság miatt.

Ezen a tengeren szokta magát az császár néha mulatni az ő aranyos köves hajóin, kiket zár alatt tartanak az maga vára alatt. Ebben az portusban hozzák be téli nyugvására a tengeri sok nagy széles lapátos gályákat, furkatákat, itt szoktak újakat csinálni s az romlottakat reparálni; csak az én szállásom ellenében állott egy szélyében huszonhat az olyan öreg széles gálya, kinek az nagyobbikában százötven ágyú, az többiben kiben százhusz, száznyolczvan, hetven, hatvan, legalább ötven ágyú, az gályák aranyosak, festettek, csak középszerű az, kinek az ára negyven, ötven, hatvanezer tallér; ha a sok lapátos gályák, mind az Fejér mind az Feketetengerre valók, kell ide az ember, háj! s az ebverte nem minden két lovú katona érkezne csak egyikre is. Isten halld meg itt a sok gályákra lelánczoltatott éjjel nappal te hozzád fohászkodó, minden emberi reménységből kifogyott, megszámlálhatatlan sok szegény keresztény rabok nyögését, és szabaditsdmeg őket, a mint meg szabadita is az elmúlt télen is husz magyar rabot kegyelmes urunk Tökölyi Imre úr ő nagysága forgolódása által.

Az itt csudálatossabb, hogy az midőn, az illy nagy gályákat (kiknek csak egy árboczfája is került ötszáz tallérba), reparálni akarják, mint forgatják oldalokra, kiket mikor ki üresitenek, sok ágyúkból rakott asztagokat s kötelekből rakott halmokat láthatnál, de ezeket el kell hinni, annak a ki nem látta, egész lehetetlenség.

Ezek függenek a tengeri kapitánytól, ki három Bonjokos vezér, mihelyt ki mégyen a tengerre, olyan mint a császár (Dominus maris), a fő vezértől sem függ. A mostanit Medzo-

Mortonak híják s szintén most hozzák a hírét, hogy hozzá kezdett a külső tengeren a Velenczésekkel való harczhoz, megválnak: mi leszen kimenetele.

Az mikor az Campaniáról az portusba Novemberben vissza jöttek, ennek mind csudás mind nagyságos voltát, akkor láthatnád inkább, mert akkor szélt fognak a tengeren mind a szélyes mind a lapátos gályák s az császár vára alatt az portusban az ágyú lövést elkezdvén, annyi száz ágyúk megszűnés nélkül való lövéssel olyan dörgést lesznek, hogy az gályák az tüztől s füsttől nem látszanak, s azt tudná az ember, hogy össze romol az egész város, s az mint ezt én magam experiáltam, szintén akkor jöven által Galatából Konstantinápolyba egy kis hajón, mikor bejöttek s lőttek, úgy, hogy azt tudtam, közöttök az tengerbe elmerülök.

Nem hallgathatom el néhol néhol az város kapuján függeszték pro raritate rettentő tenger tekenős békák hajóit, kikben gyermekek hajózhatnak. Czethal-oldal-csontokat, régi sisakokat, vékony nádacskával által lőtt mell-vasakat. Az oraculumokat, kikből régenten az ördög felelt az pogányoknak, kiknek legcsudálatosabb az Theodosius császár egy szürke márvány-kőből álló csudálatos oszlopa mellett lévő, három fejű nagy réz-kigyó, kinek mind az három feje az város három szegletére áll, az egyiknek állát le törte Murát császár a dzsidával, mikor Babyloniára indult; ki felől azt tartják, hogy Constantinus császár minden Egyiptombeli arany, ezüst bálványait az pogányoknak összeöntetvén, s hogy réz volt, nem bántotta, ide hozatta el Nilus mellől Egyiptomból, oda való oraculum volt. Az előtt Konstantinápolyban sok kigyó volt, hogy azt ide hozták, azolta kigyót ritkán látnak.

De vagyon még egy oraculum forma, magas gyönyörűséges oszlopa Constantinus császárnak, kinek mását, nem hiszem, mikor uj volt, nem találtatott Európában, az aljától fogva az tetőig egy kő, mesterséges sculpturák rajta, de már az üdő, és

sok tűz és eső igen megavította, úgy, hogy két helyen is vas abroncsokkal szorították meg. Azt tartják felőle mind Görögök s Törökök, midőn az Constantinus császár anyja szent Helena az Krisztus urunk kereszt-sáját Jeruzsálemből elhozta, mint olyan drága kincsnek, rettenetes erős boltot építtetett, ott a földben oda tette, s ott tartotta, most is ott mondják lenni, annak emlékezetére építette fel azon oszlopot.

Constantinus görög császár szent Helenától való fia a magnus Constantinus császár magát ezt a várost (mellyet az előtt hatszáz hatvanhárom eszlendővel Byzantiumnak hittak), kit elsőben Pausanius Spartarusok királya épített, osztán Severus császár elrontotta, in anno Domini háromszáz harmincz reparálta, maga nevérol Constantinápolynak nevezte, a község annyira sublimálván, hogy ő maga nova Romának nevezte elsőben, lett azután Patriarchálussá s merő Theatrum volt controversiarum Religionum.

Itt voltak ama nagy conciliumok is in anno CCCLXXIV. Gratianus és Theodosius császárok idejében, azon helyen, holott most is az Constantinus császár palotáinak ruderái existálnak, kinek oldalait az reá felfolyt borostyánfa már épen zölddé tette, melyet az törökök meg nem lakhatnak, hol fölöttébb sok kincseket mondanak lenni, de az törökök hozzá nem férhetnek, kinek jele az, hogy nem régen az kapujában olyan drága követ talált egy ember, hogy többre ment az ára huszonöt erszény pénznél, (egy erszény teszen 500 tallért) és az császár tárházába vitetett bé. Én megjártam, a hol járhattam romladozó épületét, de az nagy setétség miatt, az még épen álló némelly erős boltjaiba nem mertem bemenni, nem tudván az járást, és csak másod magammal voltam. Kilátszik innen nagyobb része Konstantinápolynak, megválasztotta volt az az prospectusa, ritkán van szellő nélkül. Ennek alatta kis kapu mellett tapodták el az utolsó görög császárt Paleologust, ki az görög birodalomnak kétszáz huszonnegyedik császára volt, és ostromon, mikor

az Török megvette, anno 1453-ik esztendőben Sultán Mehemed Murádnak, ki Babyioniát megvette, az fia, az Törökök számlálása szerint, huszadik mensis Corum Rabbiel, vasárnap.

Constantinus magnus azért hozta ide napnyugotról napkeletre Rómából Konstantinápolyba az császár-széket, hogy az Parthusoknak inkább resistálhasson. Elein, kik az várost látták, inkább mondták ez földön az Istennek, mint császárnak lakóhelyének! A Török 1093-ikban (az ő Aegirájok szerint), megszállotta volt és vette, de tőlök az Velenczésekkel az Francziák elvévén ötvenöt esztendeig birták, azoktól osztán a Genevaiak segítségével Paleologus császár elvette, és ezer négyszáz ötvenharmadikig birta, míg a Török meg nem vette.

Az gályákról felül tölt leíráshoz azt is lehet adjungálni: mikor szél nincs, lapátos gályák után kötve vontatják a tengeren, az ilyen széles nagy gályán nevetne az ember, mint viszik az nagy Corydont.

Az mint ezer hatszáz tizedik esztendőben számláltak volt, (én most nem számlálom, hanem az mint másoktól értettem, úgy irtam le), akkor is volt csak benn az városban hat ezer nyolczszáz kilenczven utca, kiben mindenikben templom vagy mecset volt. Ezeken kívül az keresztényeknek templomok és helyek, kikben ceremóniájok volt, kilenczven, én magam többet nem láttam benn az városban, mivel curiosus sem voltam, benne két görög templomnál, azon helyeken, holott az konstantinápolyi és jeruzsálemi Patriárkák laknak, azokat is akkor, mikor látogatásokra mentem, kivált a jeruzsálemi igen nagy becsülettel láttak; hanem minthogy Galatát többire mind keresztények lakják, templomok is egynehány vagyon. Az Anglusok templomába én is az elmúlt mind karácsonban, mind husvétban communicáltam. Dicsőség a nagy Istennek, ki az én szomju lelkemet ez puszta és száraz földön is, hol élő víz és lelki kenyér amaz híres két görög eklézsiáknak elpusztulásától fogva igen ritkán találtatik, lelki étel és ital nélkül nem hagyta.

De az római katolikusoknak is egynehány szép templomjuk vagyon, s mind jezsuitáknak, barátoknak klastromi, nevezetesebb az cathedrale templom, kiből az előtt az pápa ezen a földön lévő Vicarius residenceál, (emberséges öreg ember, egynehányszor asztalánál is mulattam vele) melyet Török az Velenczések ellenségeskedése s el is égése alkalmatosságával foglaltatta el az mostani császár, mint följobb irám, hogy az anyja mecsetet építtetett fölöttébb való költséggel, csorgót is hozatván helyébe; de szép templom a jezsuitáké is, és a szürke barátoké, és leginkább az francia király gyönyörűséges az egész tengerre való prospectusa aranyos palatiumába (kiből Marchio de Feriol urral sok emberséges víg mulatásokat töltöttem el). Nem volt itt szűke az confectumoknak, kiket soha nem láttam, az olaszországi, tenedosi jó bornak és egyébféle jó bornak, s kivált a smyrnai asszúsztóló bornak, citrom, narancs, pomagránat és egyéb ritka fákka, rozmaringgal, sok másféle csudálatos virágokkal teljes kertében sétáltam. Az kapuczinokok, kiknek kerteknek sétáló helyein majd övig érnek az sűrű szép rozmaringok, gvardiánkok igen emberséges ember, nekem egy öreg jerichói-rózsát is ajándékozott.

De recurrálok az régiek ezer hatszáz tizedikbe, az mint szám láltak, hogy akkor volt ez városban csak ferdőház 1980, kuttak kétezer nyolczszáz hatvan, sütő-kemenczék négyezer nyolczszáz kilenczvenöt, malom háromezer kétszáz hatvan, kocsisok vendégháza ötven, lovasok vendégfogadója hatszáz huszonnyolcz, akkor is kerületit a városnak tizennyolcz olasz mértföldnek tartották. Kapuját huszonnyolcznak, bástyáit vagy tornyait mint régen nyilak számszerével s faltörő kosok ellen legerősebben tudhattak numero 363.

Az Jenyi nevű kapu felett ilyen versek vannak:

Theodosi jussis gemino nec mense peracto

Constantinus ovans haec moenia firma locavit,

Tam cito, tam stabilem palati condit et arcem.

De már csak alig olvashatni. Az Theodosius császár egy kőből álló csudálatos pyramisának pedig az fundamentomán, melly az megirt három fejű nagy réz-kigyó mellett vagyon, ilyen versek vagynak :

Difficilis quondam Dominis parere serenis
Jussus et exstinet is palmam portare tyrannis,
Omnia Theodosio cedunt sobolique perenni,
Ter denis sic victus ego, domitusque diebus
Judice sub proclo superas elatus ad astras.
Hic lapis est unus dic nam qua est arte levatus,
Si nam sint plures, dic ubi congeries.

De az két utolsó vers az földről alig ömerszik meg, ennek a faragása is mesterséges, de abban volt nagyobb mesterség; egy olyan nagy kő oszlopot, mi módon tehettek oda föl, a hol áll. Repraesentálja Theodosiusnak az ő császári tehetségét. Ezeket én magam láttam, hanem ez alább való Constantinus és Justinianus császárokról írottakat én magam nem láttam.

De Constantino Magno, Constantii et S. Helenae filio.

Incluta, cui meruit Magno Constantio nomen
Maximus et factis et pietate fuit.
Qui Byzantina Caesar dominatur in Urbe,
Primum Romani, nominis esse novam,
Nobile Byzantii nomen mutavit in Urbem,
Marmor, ubi pulchrum conditus esse tenet,
Hic Helena natus pulchro cognomine Magnus,
Eos gentes rexit et hesperias.

Ember is volt ez, ki mind Konstantinápolyt, mind Rómát birta,
a ki annyira elrontotta az sült pogányok bolond bálványait.

De Justiniano Imperatore.

Pugnaces Gothos, et alacres vicit Alanos,
Pacavit Rhetos, edomuitque Schythas,
Hunnos equis pacem versis clamavit et arma,
Horruit evicta ducere sumta manu.
Hic Persas domuit, Lybiam Romamque recepit,
Atque unus triplici victor in Urbe fuit.
Grande jugum domita Francus cervice receptas
Porrigit et famulas victus Alano Manus.

De mindezek felett legcsudálatosabb az minémű munkával, mennyi költséggel hozták be a városba hat vagy hét órányi földről az jó vizet az város görbe kapuján kívül egy helyre, az honnan oszol osztán az városra csorgókon. Egy török császár, mondják, hogy sok esztendőig lévén békessége az keresztényekkel, emlékezetet akarván hagyni, Konstantinápolyba csorgóknak csinálásával, midőn róla tanácskozott, azt mondták, ha mind erszény pénzeket rakat az csorgóknak fejekig, véghez viheti; azt felelte: ha hinni kell, két sorba is megrakatja erszény pénzekkel a helyig, csak legyen meg. Meg mondta s meglett. Volt ennek pénze! Majd a világ hét csudái közé számlálhatnák annak véghezvitelét.

Én nekem ezeknek a csorgóknak messze földről való behozását, az mint beszéllettek, nem nyughattam, míg oda nem mentem, hogy meglássam. Elmenvén azért, azt mondhatom felőle, mit a szercecsen királyné Salamonnak, felét sem beszéllették volt nekem meg annak az munkának nagy és rettenes voltának. En is pedig, a mit láttam, leirnom lehetetlen. Én együtt is, másutt is Belgrádig, hová hat óráig menvén Konstantinápolyból lóháton, tiz szakaszban láttam, még pedig az feje némellyik viznek tovább vagyon a hegyekben. Az a Belgrád szép lakó nyári-hely az erdő között vagyon, kiben számtalan az gesztenye fa, a hollandiai orátornak szép lakó helye, majorja van benne, s több

keresztény nagy embereknek, ki nem mondhatom jóságát, hidegségét az forrásnak, honnan elébb jöven nagy sűrű szép erdőben, egy szép csurgadozó hives patak mellett van sétáló helye, s ugyan asztala is, hol mulat, földből csinálva azon orátornak. Oda soha be nem süt a nap, meg sem botlik a sétálásban, mert mintha meg padimentozták volna az fáknak az alyját, ezeken a helyeken, másként is két órányi földig az nap meg sem süti az úton járót a szép erdős helyeken.

Az mint azért együnnen is, másunnan is nagy faragott köves bolthajtásokon hegyről hegyre, völgyről völgyre vizeket hozák, egy nagy szép faragott kövekből rakott mély helyben ötfelől jönnek bekö-válúkon az vizek. Ott az török császárnak szép festett filagóriája vagyon, holott mulatja néha magát az nagy szép sűrű erdő közt az patakok zugása és látása felett. Ezekből osztán megint bolthajtás alatt nagy hegyeken, völgyeken egy patak jő. Ezeknek össze folyások s befogások felett is az másiknál is szebb s festettebb filegoriája vagyon a sok szép sűrű fák között az török császárnak. Innen indul osztán egy nagy patak sok hegyeken és völgyeken által, s megy által mind bolthajtások alatt Konstantinápolyba az görbe kapun kívül egy helyre, a honnan ismét csorgókra oszol szélyjel a városba. Itt már az csudálandóbb, melly magas rettentő vastag bolthajtások faragott-kőlábas kö-utakat csináltak, kin az mezőn az völgyeken, hogy egyik hegyről a másikára az vizek általjöhessenek akár-melly magas tornyoknál magasabbak, ki negyven, ki negyvenöt, ki több ki kevesebb faragott kö-lábakon, két három contignatióban, úgy hogy propter emissitatem, egyiknek az közepén való boltozatok közt mentem által lóháton: az víz az fejem felett messze felől lévő más boltozatokon folyván, alattam is nagy mélységben levén.

Ezeknek az víz behozásoknak pedig egész kezdetitől fogva be Konstantinápolyig az szélel annyi ezer felé a városban ilyen magas széles boltozati vannak, hogy mindenütt fáklyával

le nem hajolva, annyi mértföldre a föld alatt be jöhet s széllyel járhat az ember, úgy hogy ha valahol valami bomlása lenne az vizeknek, sűrűn lévén mindenütt ablakjai azon boltozatoknak, ha nem egyiken de másikon vagy harmadikon beereszkedvén, feltalálják és megigazítják, csak egy düllő földnyire ilyen boltozatokat faragott kövekből csináltatni gondolja meg ember, mibe telne hát ennyi mértföldekre? még pedig mind kösziklás helyeken? Nem hiszem: emberek ez mostani világban csak meg is tudnák az munkáját becsülni s felvetni az mennyibe azok tölték és úgy hiszem, az régi időbeli pogányok pro octavo mundi miraculo világ nyolczadik csudái közé számálhatták volna.

De vétek itt elhallgatnom, az mint ezen utamban Belgrádon túl nagy hegyre felmentem (minthogy máskor a Dardanelláktól és Lampasoknak torkából az nagy sűrű setét ködök miatt messze nem láthattam), az nagy Feketetengernek látására. Ez az Pontus Euxinus. Dicsértessél oh nagy Isten, a ki ezt a rettenetes tengert is teremtetted, és a ki ennek is az másoknál fellyebbvaló kevélységét egy szóval meg tudod alázni. Ritkán van az, hogy azt valaki vagy csendesen vagy setétség nélkül lássa, de nekem most szép tiszta időm lévén, az mig ellátható tisztán el láthattam, noha ennek sem szélét sem hosszát ember nem láthatja, mint felől is irám, sohol benne sziget nincsen: nihil est nisi pontus et aëther, csendesnek is látszott az hegyről, de az partjára menvén, még is rettenetes zugással, két három kopianyira csapta ki magát a partjára. Én le vetkőzvé, reá vetettem fejemet, a hireért hogy meg feredjem, úgy is benne bementem tovább egy kopiányinál, igazsággal irom, olyan habok jöltek reám, mint a kőfalak, hogy tőlök magát is a tengert nem láthattam, mikor közel érkeztek hozzám némellyeknek reám ütését felvettem, de némellyik lecsapott a lábamról (nyeltem akkor is rettenetes sok vizet), de felkelvén kilyebb szállottam, mig az habok visszatértek, hogy a tengerben magokkal vissza

ne vigyenek. Majd meg esett is a curiositas és az experientia. De az Isten megtartott, kiért örökké áldassék szent neve.

Itt találtam az tenger parton egy nagy sárkányforma hal kaponyát, kinek fellül is ötven, alól is ötven vastag sűrű fogai voltak.

Láttam én ebben a városban egy zsidó doctornál egy egész nagy crocodilust is, ki az embert elébb megsiratni, azután szokta megenni. Mint egy legöregebb vidra, halhéjasforma erős bőrü farka, négy kurta lába, mint az vidrának, a feje mint az kutyanak, alól is negyven, fellől is negyven fogai az állaiban, a Nilus vizében terem, irtóztató állat, egész testestül volt meg száradva. Azután is láttam annál nagyobb crocodilust mint egy hajócska, irtóztató azt látni.

De el nem mulathatom, hogy ki nem irjam azt az kis kastélyocskát, kinek egy nagy tornya látszik kő-kerítés között, egy magános kősziklácskán, az Feketetengerben, szintén a mint belé szakad Iszcurad alatt Ázsia széle mellett az császár várával áltaellenben az Fejértengerben az Feketetenger sebes folyása, ezt Leány-várnak híják, azt tartják felőle, régenten egy görög császárnak volt egy kedves leánya, azt jövendölték nekie felőle, hogy kigyó marása által kelletik meghalnia. — Arra nézve mint hogy az derék tengerben kigyót nem igen látnak, építette neki arra a kősziklára ezt a váracska (édes vizet is mondanak benne), az tenger közepében hogy ott kigyó nincsen, onnan ki sem hozta, de fala viam invenerunt, mert egykor egy kosár szőlőt vittek be az leányának. Valamiképen még is a szőlőben a kigyó belé bujt az kosárban, s az kigyó az leányt megmarta, melly miatt meg is halt. Ebben most lövő szerszámok is vagynak, az két tenger confluentíajai oltalmazására. Mikor belé akartam látására menni, nagy szélvész támadvan s csak három lapátos hajókon levén az hegyek völgyek formájára emelkedő, szemeimet is csak ki nem verő habok közt a szélvész más felé vete, távulról alig láthattak mások, mint én is másokat,

és nagy haboktól oldalfél az delphin nagy halak is troppal mint egy sereg disznó szélyében jöven reánk, minthogy ezek a tempestasnak nagy praesagiumjai, de másként az embernek nem ártanak, a mint hogy sokszor melegen ugrott fel, a kajiknak fenekét is hátával megütötte, még sem ártott, noha el is fordíthatlák volna, szélel fognak a tengerbe seregestül úgy hajtják a halakat, azzal élnek, az ő zsirjokat, mint hogy igen kövérek, az hajók kenésére tartják.

Megyek azon tengeri szigetek dicséretire, kik körül fellyebb íram, hogy az emberforma tengeri csudák teremnek. — Ezeket mind Görögök lakják, ezek között híresebb az, kibe jeles három nagy klastrom vagyon, mind görög, kinek egyikét Panajót építette, maga is ott fekszik. Ez alatt vagyon egy kicsin igen csendes portusa a Fejér-tengernek, mellynek alig vagyon mása, ennek hegyéről szépen ki látszik Bithynia országnak Ázsia és Europa felől való része és abban lévő magas Olympus hegye, akkor is hóval volt be fedve. Ez alatt vagyon Brusza, kiben az régi török fejedelmeknek volt székek mig Konstantinápolyba az török császárok székeiben nem ültek, de messzi el látszik ezen szigetnek hegyéről az nagy Fejértenger is, éppen Allonia nevű szigelig, hol finom borok teremnek s olly erősek ha az ember felforrallja, mentést felgyul a párája, mint az égetbornak. Ezen hegynek az délfelől való oldala egészen inkább vad spikinardal van be növe, betöltött az gyönyörű szaga, hogy sokáig hevertem rajta, alig hagyhatván el. De az oldalának alább való részén levő klastrom mellett, kiben nekem az tengeriember övét adta egy vén kaluger, vagyon egy szép czedrusfa sűrű erdő épen le az tengerig, kinek árnyékában megnyugodván, midőn az meredeken az tenger szélén lévő kősziklabeli mély barlangban való szentelt vizű forrás látására akartam lemenni, csak nem nyakam szakadva mentem be az tengerbe, de mind az nádpálczával erősen támaszkodván, mind az czedruságakat megkapván, papucsomat lerugván társaim is

segítvén, megtartott s vissza hozott az én Istenem, kiért áldások szent neve.

Ez olyan hely volt, hogy az midőn az meredekre az czédrus fák alatt megindultam, egy bolond is jöven az falubul utánnam, az bolond tovább utánnam nem jött, meg állott, az meredek közepéről nézvén vissza s láttam: nem jó, mondam az társomnak: Uram hol járunk, nézzétek amaz bolond még sem jött ide. De ezzel jár az experientia.

Quis quis apes undasque timet spinasque roseti,
Non mel, non pisces, non capit ille rosas.

Ennek az hegynek tovább az falu felé mellett való alsó részén gyönyörűség volt sétálni s meditálni a sok szép sűrű olajfák között, de ezekben a szigetekben nem újság sem olajfát, sem czédrus sem füge sem citrom sem naráncs sem pomagramát fákat látni. Az emberek bizony rozsak, mert ha pénze nincs az embernek, az ablaka alatt is meg halhatna az ösmeretlen ember; sejtér cselédjeket is inkább dugják az Töröknek is. Az klastromban Istenért az utonjárónak szállást s enniek adnak, de azok is discretiot kívánnak érte.

Ezek marhát nem igen tartanak, többire semmit sem vetnek, hanem hajójok levén, kereskednek, még csak kenyeret is többire Konstantinápolyból hordanak. Borok jó s ócsó. Itt láttam olyan nagy tengeri kopp halat, hogy egy macska bé bujhatott volna a szájába; s kereszt-halat is, kinek sem feje sem dereka nem lévén, egészen öt részre csak farkakbúl állván, olyan biborcsokkal van az farkának mind az öt ága az szélein két rendbe meg rakva, mint az habarniczának. Itt is addig járok az ember-halak barlangjára, hogy szél támadván, az kajikóm vagy hajóm is már az habok verése miatt ropogván, csak alig hogy ki nem csapa az derék tengerre, már oldalul nézvén az Olympus havasait; igaz hogy az tenger jól megtánczoltata, de az Isten onnan is békével vissza hozza. Qui nescit orare, veniat ad mare.

Éjczaka olyan fortuna superveniált, hogy az tengert egy kőpányira s kettőre is kicsapta az partjára, de reggelre egészen meg némult, úgy hogy tizenhatsz tengeri mélföldet két lapátos kajikon mertem visszajönni nagy csendesen. Itt jutott eszembe nékem is, a mit mondtak a zsidók Krisztus Urunknak: kitsoda ez hogy mind a víz mind a szélvész nékie engednek, és valván s hívén Teremtőjének s Urának ő szent Felségét az mint az én méltatlanságom s erőtlenségem engedte, imádtam: dicsérvén érette alázatosan.

Ezek után megint kajikra ülven, leereszkedtem az császár vára alá, holott egy emberséges Bustandsi más jó akarója képében esmervén meg, bevitt a tenger parton lévő palotájába a császárnak s meghordozott ott is belől, hol a császár ágyai, székei vannak. Én Istenem micsoda kies világi aranyos dicsőség, jobb ki nem írnom, mint sem a ki nem látta, el ne hidje, de ha látná, többet látua, mint sem én ki írhatnám; ott ül a jó hajóra, mikor a tengeren hajókézni akar, az ő gyémántos, smaragdos, rubintos, turkisos, aranyos hajón.

Onnan alább ereszkedvén, és az tengeren a császár vára végéig menvén, a Sophia Temploma alatt szállottam ki, melyet ujjolag meg jártam, csudálván ennek márványkő rettentő falait, padimentomit, oszlopit, rézzel egészen béborétott egynehány nagy kapuit, küszöbit, ajtófeleit, rettenetes folyosóit.

Onnét az Phil-hamba menvén, láttam egy nagy mord kedvetlen him oroszlányt, hust hozatván nékie, mint az diót csak úgy ropogtatja a csontokat.

Itt láttam egy róka forma nagyságú óriásfejet, nagy darabokban elefánt fület, bőrt és egész fejet, oroszlány bőroket, sárkány-fejet és egy nagy sárkány-bőrt, kit hogy már az legyver meg nem fog, már el hiszem, hogy az ő bőréen kívül lévő hajas panczér-forma erős haját láttam az ő irtóztató sűrű fogas állait, hosszú farkát.

Itt közel látván sok régi sisakok, fegyverek közt az régi Noach saruját is; és az özvegy császárnék lakó helyek mellett tovább mentem. Láttam a Szulán Solyman temetését is az ő nagy mecsetje mellett, kit most Erdély s Magyarország bizony meg nem csináltathatná.

Elhallgatom az Fekete-tenger torkában micsoda gyönyörűséges hives kies aranyos palotákban laktunk, holott csak én magamnak is külön belül merő aranyos üvegházam volt szálalásul. — Itt sok szép aranyos fejr márványköves helyen való vizi mesterségek, az kertben sok szép olaj, cziprus, pomagranát fák, források és sétáló helyek felett, malosa, szőlőfák tartották az árnyékot, szint akkor érvén a sok szép malosa szőlő és fekete muskatály-szőlő.

Ennek ellenébe tartják Ázsiában az tengerszélében egy nagy torony alatt cziprus fák mellett vendégfogadóforma helyben a császár szelindekjeit, különös lánczokra kötözve az nyakokat, lehetett harmincz vagy negyven, mind öreg szelindekek. Hogy oda mentem, mentést az őrzők meg mutatták őket. Ennek ellenében jártam meg az császárnak azt a mulató-helyét is, kinek fedele nincsen, hanem csak az sok sűrű cziprus fák árnyékozzákbé, de ide már az császár nem megyen, mint hogy egy kigyót találtak az apja kerevetje alatt. Azon helyen véghetlen szőlős, gyümölcsös kertje vagyon és a többinél legkönnyebb vize. Noha én itt is az mulatságnak meg adtam az árrát; mert az előtt egynehány nappal jól meleg lévén, csak szolgástól az Fekete-tenger partján sétálván, azonnal levetköztem, hogy megferedjem, egy ingben, lábravalóban, süvegben, papucsban, egy nagy köre állottam, hogy onnan csak egy lábravalóban ereszkedjem lassan az szép tisztán folyó tenger szélébe. Azomban az kő az tenger csapdozási miatt sik lévén, az mint reá léptem, megcsiszamodván nyakra före mentem bé az tenger mélységébe, kinek fenekén lévő egy nagy fejr kőbe az oldalamat úgy megütöttem, hogy ötven napig sem felejtettem el.

Oh nagy Isten! melly könnyen oda lesz az ember akár vizen, akár szárazon, ha te nem oltalmazod. Itt megvallom, az eszem oda lett mindaddig, míg az tengerből feljöttem, míg az napfényt megláthattam, noha addig bizony sok sós vizet nyeltem, de magamat reflectálván az mint az sebesen folyó nagy habokkal hánykodó tenger az süvegemet elvitte, utána usztam s ki fogtam; az fél papucsomat is a mint az fenékre ment volna, vissza hoztam, noha az ing s lábravaló is rajtam volt. — Itt is nekem az én Istenem újabban ajándékozta egyszer az én lelkemet, midőn az tenger fenekéről visszahozott kiért legyen örökkévaló dicsőőség isteni sz. Felségének. Amen. Féltem itt az rettentő nagy Delphin halaktúl is, kik szintén akkor compareáltak mellettem, midőn úsztam, hogy mint Jónást el kapnak, de Isten megoltalmazott.

A török Császár Africában ezeket a Beglerbégségeket birja.

1. Csésair Beglerbég, ez alatt hét bégség vagyon; ez az Algeriai királyság.

2. Tunisi Beglerbégség, négy bégség vagyon alatta. Carthago a fő lakóhelye, hol Dido lakott. Ez a régi Tunetum országa.

3. Trabluz Beglerbég, négy bégség vagyon alatta. Ezt hitták Tripolis Barbariae, fő lakóhelye Lephtis.

4. Aegyptom is Africában vagyon, kit feljebb irtam, kinek az jövedelme egyedül majd megyen annyira mint az ázsiai beglerbégségnek, tizennyolczszáz ezer arannya. Hatszáz ezeret a császár tárlházába hozzák, hatszáz ezer az egyiptomi vezér kezénél hagyják a praesidium számára. — Hatszáz ezeret, ő szent földjököt Mekát őrző vitézeknek adják, kiből könnyen ki jön tiz száz ezer fegyver fogható ember.

Az tengeren és mellette lévő birodalmak: elő nem számálván sok szigetét az Fejér-tengernek és bal felől Bityniát,

kiben Brusza vagy on, Sedes olim regum Bithyniae az Olympus hegye alatt, melly székes helyek volt a Török fejedelmeknek is, mig Konstantinápolyban az Görög császári székebe nem ültek, holott az bársonyt és egyéb drága materiákat csinálnak, mind az négy Dardanelláig, holott az Fejér és Marmora tengere kifoly és Archipelagusnak neveztetik, holott az Dardanellákon innen is kívül is nagy földre Ázsia felől az tenger parton volt régen építve amaz régi hires Trója városa, kinek most is ruderái exstálnak, alig haladhatja el széllel is harmad napig a hajó, olly nagy volt, most is meglátszik az Priamus király várának a darabja s fenn áll most is egy nagy kapu, kinek talán ez világon sincsen párja mása, több ruderák is. Gallipolis ezt vették meg elsőben a tengeren innen a Törökök.

Az Dardanellákban négy erős várak, holott az ágyuk az tenger felett öszve szolgálnak. Tenedos, itt finom bor terem, tizennyolcz tengeri óra Trója ellenébe a tenger között, a Törökök Boxadának híják. — Baba, Metelin Sihio vagy Szakis, ez merő földi paradicsom. Itt csinálják az sokféle materiákat. Ezt veszítették el az Velenczések örökös bectelenségekkel és veszedelmekkel.

Pathmos. Itt látta sz. János az Apocalypsist. Ez volt első helyek a Máltai vitézeknek.

Itt marad balkézre Smyrna, Laodicaea, Ephesus s több nevezetes helyek Ázsia felől az szárazon. Jobb kéz felől osztán meszsze Morea országa, kiben van az Achája tartománya is, kinek nagyobb részét igaz az Velenczések bírják, de az metropolisát, kit Nigro-pontnak híják, ugyan csak a Török bírja.

Lemnos sziget, ez volt hazája Vulkánusnak.

Naxia hol régenten Bachus lakott, most is látszanak az palotái ruderái, és meg vagy on az szőleje is, kit maga plántált, és a kinek az borát itta, nem is mondanak jobb bort teremni itt sohu a szigetben. Itt Collegiuma van a Jesuitáknak és Capucinusoknak.

Icaria Insula, ubi Icarus Icareas nomine fecit aquas; itt terem az spongyia, mind inkább halászok lakják.

Parisos, az holott a pamuk terem, tengeri tolvajos hely. Anteparis. Tolvajok fészke.

Thymo, ez az Velenczéseké, Virgonak hiják, hogy soha meg nem vették. Munkács formájára csinált nagy erősség. Ez fészke az tengeri tolvaj fejeknek.

Milot, itt két erős vára van az Törököknek. Disznóhus is elég van.

Stancio, itt voltak szép palotái Nero császárnak, látszatnak most is az ruderái, itt szokott lenni az tengeri kapitányoknak is szép palotájok.

Rhodus, itt volt régenten Colossé városa, most is meg van. Ez volt második helye Pathmos után a Máltaiaknak, ide szokták vinni nyugvásra a letett tatár Chámokat.

Santurin, vagy is Insula Dyabolica, itt csodálatos játékit beszélnek az ördögnek.

Lephanto, Candia vagy Creta ez volt régenten az Saturnus királysága. Itt van amaz híres Salmon hegye, ezt az Törökök harmincz esztendeig vitták s vették meg az Olaszoktól.

Europában ezeket a Beglerbégségeket bírja a tengeren innen.

Rumeli Beglerbég, alatta huszon négy bégség. Sophia, Nicapoly, Oroszcsik, Silistria, Kirkmisze ráczországban, Kerven Macedoniában, Kosztendil Bulgaria széliben, Bender az Nester mellett, Kemenyicz, Kilia a mint az Duna az Fekete-tengerbe foly, Nester-Fejérvár. az mint az Nester az Fekete-tengerbe szakad.

Ozin, ez Beglerbég itt szakad a Nester a Fekete-tengerbe.

Barbadak, itt Serdar: avagy gubernator szokott lakni, a Lengyel ellen most.

Moldva, itt oláh Vajda van.

Havas földje, itt is oláh Vajda van.

Uszkup, Prizre Thessaliában, Thessalonica, Priala Thessaliában.

Sparta Morea felé. Paleopatra, Jagnis Aetholiában, Delmira Achájában. Elbasa, Alona, Duksagni, Scordra Albaniában, Arnoldt országban.

Bosnai Beglerbég, alatta nyolcz bégség van.

Poseja, Kilisz, Herczegovia, Lika, Lacsivna, Zabernik, Bierem, Alaisa.

Kefe Beglerbég, Theodosia Krimben Chajában lakik.

Cerzonezo az Tanaisig és Maeotis tengerig.

Rövid szóval Európában Lándor - Fejérvárral birja az egész Serviát, Mysiat, Rác, Bulgária országokat; az Bosnyai királyságot. Az Nagy Sándor négy királyságit, ugymint: Macedoniát, Albaniát, Alexandriát és az Epyrusok királyságát. Chrymet, az két Novayt, Budsakot az Tatár Chámság alatt, az Tanais-vize az Fekete- s Fejér-tengertől az Adriaticum- és Közép-tengerig. Birta az előtt Erdélyt is. Birta Budát is Magyarországban, és azzal tiz bégséget egy beglerbégség alatt.

Egri Beglerbégség alatt négy bégséget.

Kanizsai Beglerbégség alatt négy bégséget.

Várad várával is nagy darab országot, úgy hogy Magyarországban már csak Tömösvárt birja már most, kivel is elevenen tiz bégséget birt.

Potentia Turcica in Europa, Asia, Africa.

Turcarum nomine Scythica seu Sarmata, vel Tartara gens dicitur, quae egressa Caspiis portis Heraclio Imperante circa annum nostrae Salutis DCXXV. Persidem depopulata est, et Romanis contra Cosroem, regem Persidis auxilio venit. Postea recurrente anno nongentesimo, eorum pars in Anatoliam se se

infundens, plures situs, illosque opere et natura validos occupavit, in Tribus vulgo Orde nuncupatas, juxta veterem ejus morem, distributa, sese gubernans. Et annum circiter MXLII. Imperatore Constantino Monomacho pars altera, quae sub Mahomede Persarum principe stipendia merebat, ab illo deficiens, Persidem invasit, subegitque, et Mahometicam ibidem superstitionem hausit; inde iterum progressa in Syriam, Cappadociam, caeterasque Asiae minoris ditiones pervasit, in plures divisa principatus, e quibus in expeditione hostis Christianae sub principe Bouillonio anno MXCVI. Solymannus ille dux Turcarum fuit, quem Tassus Torquatus in suo poemate descripsit, et denique circa annum MCCC. cum discordiis domesticis Turcae praepedirentur interse (verum Christianorum excidio) arma convertunt; hinc Ottomanus seu Osmannus vel Ertucub Osman Gasi, vir inter ipsos summae autoritatis, generositatisque, oppressis, extinctisque reliquis, imperium assumpsit, et in ejus posteris, qui continua successione rerum potiti sunt familiae Ottomannae ab suo authore sic appellatae et in natione Turcica nomina reddidere, gentisque, quae ducentarum, plusve annorum spatio praemiis, poenisque usa immodicis, Christianis (proh dolor) tunc interse dissidentibus, occidenti pariter et orienti formidabilis evasit.

Mortuo anno MCCCXXVI. Osmano, imperium filio Orcani, (Urcham Gasi) reliquit, qui et fortiter sustinuit, et feliciter in Anatolia amplificavit. Moritur anno MCCCLVIII.

Sub Amurathe Sultan (Murat Gasi), quem Successorem habuit, et qui primus regni sedem Brusam fecit, tumultuantibus, labentibusque Graecorum rebus, in Europam Turcae transeuntes, Galliopoli, Adrianopoli, et Philippoli captis, Traciam dominio cumularunt.

Sub Bajazethe plurimum crevissent, ni Tamerlanes vel Temires Tartarorum Dux eum exstinxisset anno MCCCCIV.

Cum Musa et Mahumete acerrime in Europa, sed infelicitèr dimicatum a Sigismundo Imperatore, sicut et cum illius filio Amurate II. a Ladislao rege ad Varnam in Bulgaria, a Venetis, quibus Thessalonica erepta est, sed prospere dum vixit a Schenderbego Epyrota Albaniae principe, ac demum ditionem Turcicam auxerunt tum Bulgaria, Albania, tum Moreae pars maxima. Moritur MCCCCL.

A Mahomete II. insulae Euboea, Lemnus, Lesbus, Leucas item Bossena, urbesque Constantinopolis et Caffa adjectae sunt. Obiit MCCCCLXXXI.

A Bajazete II. Multavia demissa, et Dirachium, Neupactum Methom et Coron expugnata obijt anno MDXII.

Sultan Selim rebus in Asia promotis et Aegypto, Mamalveis sive Circassis extinctis potitus, moritur MDXX.

Solymanus supra praedecessores maximus, Belgrado expugnato Hungariae et Sclavoniae partem et Rodum capit, obiit octuagenarius anno MDLXVI.

Selymus II. Cyprum accepit, moritur MDLXXIV.

Sub Amurathe III., Mahomete III., Achmete, Mustapha, Amurathe IV. et Ibraimo, qui a Janicsariis occisus est MDCXLVIII. ita et Achmete II. ancipiti Marte pugnatum est.

Imperium suum Ottomannus unico regit consilio, Divan turcice dicitur, quod per duodecim viros maximae authoritatis administratur Septem Consiliarios vulgo Vezirios, quatuor The-saurarios vulgo Tefterdinos, horum unus Europae, alter Asiae negotia absolvit, et unum a Secretis supremum Nisandsibassi, adhibitis item duobus Europae Asiaeque supremis Iudicibus Kassiasihoris vel Cسادiahoris, qui in magnis et arduis rebus cum Mahometicae Legis interprete Muftin vel Seislamo etiam atque etiam deliberant. Veziriorum etiam quatuor praeter Consiliarii Munus primas obtinent. Primo qui Consili praeses totiusque Imperii Generalis Gubernator, Magnus Turcarum Rex attributo reali signo, eadem qua ipse utitur, terra marique dat

auctoritatem potestatemque. Secundus qui dicitur Chajmecham, Locumtenentis titulo donatur et primo absente aequis viribus gubernat. Tertio: uti passa et maris Admiralis duo Locumtenentes assistunt, alter dicitur Aga et Navalium gubernio praeficitur atque alimonia caeteraque ad hunc usum parat; alter Kihaja, qui triremium Capitaneus Vice Admiralis munus exercet. Quartus demum Epmegmioli Urbis praefectus, provisorque. Hos sequuntur plures justitiae administratores, seu Capitanei vulgo Subassi et horum unicuique Judex inferior adjungitur, a Turcis nominatur Cadi.

Provinciae a quamplurimis Bassa: idest Exercituum Ducibus. Dominorum Beglerbeghi, idest Domini Dominorum titulo insignitis reguntur, quorum singuli plures Samsakbeghi, Capitanei scilicet, qui vexillis utuntur, Regionum Gubernatores seu Vice Sultani subordinantur.

Provinciae dividuntur in Jurisdictiones, quae vulgo dicuntur Timarri, omnesque pro tempore ad arbitrium sunt Feudatarii et horum quisque iuxta repartitionis qualitatem certum equitatus numerum alere tenetur; majori fere ex parte sunt abnegantes, utpote Regi obstrictissimi, cui soli et munia et magnitudinem debent: caeteris in locis, urbibusque in quibus nec Bassaus nec Beglerbegus nec Saniacus est, a Subassa Cadiaque jus dicitur.

Celeberrimi in Turcarum historiis duo praecipui Beglerbeghi sunt: Graeciae unus, qui Sophiae (Serviae Civitas est) residet; Antiochiae alter, qui Cutajo degit. — Post Vesirium ab his duobus ducibus et a Janitsarorum Aga tota gens praecipue regitur, quae militiae ordinatae adscribitur. Praeter hos Assapiorum. Assapi etiam duces sunt gentis ad terram effodiendam, tumulos excitandos, fossasque propriis Cadaveribus implendas, quam ad praelia obeunda aptioris et Duces Alcanhorum h. e. Valachorum, Tartarorum aliorumque idgenus hominum colluvies cuncta, dum exercitus frontem vel praecedunt vel a lateribus plurium dierum itinere incursant, dirripentium atque devastantium.

Insigniora Turcarum vexilla militaria sicut et omnium Mahomedanorum sunt globus aereus deauratus in summo hastae defixus, e cujus foramine cauda pendet equina, et super globum lunae cornua persaepe imponuntur. Mahometo hoc acceptum referunt, qui in acie dimicans reali sui exercitus signo ab hostibus occupato, ne milites dissiparentur, equo suo caudam abscidit, qua in vexillum, erecta, victoriam adeptus est.

Neque ad rei claritatem minus erit cognovisse, unde fiant Magni Duces, Spahii alique officiales. Ex antiqua Majorum consuetudine religiosum habent Turcarum Imperatores instituta pueris alendis Seminaria conservare, Tsorlani hos pueros appellant, hoc est animae filios, suntque omnes abnegantes Christianorum filii, sive captivi, sive ex Gracis Christianis vel Albanis decimati, Abnegati vulgo dicuntur, renegati et Mameluki.

Constantinapoli quinque sunt eorum domus. Prima dicitur Assuda, hoc est magna domus, 1200 plus, minusve nutrit; altera octingentos numerat, Kucsukoda vocant, seu parvam domum. Tertia Quiller, idest cellam promtuarum, in eaque quadringenti esui potuique palatii alternis hebdomadis serviunt. Quarta demum. quae Bujukoda i. e. suprema domus appellatur, Regium est cubiculum, in quo solum quadringenti omnium nobilissimi et egregia corporis constitutione praediti regiae personae famulantur, horum quatuor praecipui muneris a primo Sziliktar Aga acinace rex praecinguntur; a secundo Cshadar Aga vestibibus induitur. Tertius Zivjadar Aga stipedem tenet. Quartus Turbatolani, vittatum pileum curat. Ternagi ungues resecat, Sacrigisi Passi volatilia gubernat. — Caeteri, qui Tonstrinam exercent, qui alia factitant.

Domus altera inter Galatae Vineas constituta sexcentis juvenibus fuit olim frequentata, nunc deserta; et altera Calcedonis Scutari, ducentos circiter numeravit. Suis parent praefectis qui Eunuchi sunt albi (nigris Mulierum Seragliis tantum utuntur) ab his vel armis, vel artibus, vel Aulae Imperatoriae muneribus ex animi propensione, aut immani verberum vi

instruuntur. Post sex annos minoribus suffectis, majores seliguntur, lectissimi Principis sequuntur et intimo Regis cubiculo assistunt, quibus solum ac pumillionibus mutis ac ridiculariis gestu, maxime illud frequens est. — Hinc fiunt Magni Vezirii, Bassae, Beglerbeghi, Aga, ac Viridarium praefecti, Bostandsi Passi, vir maximae auctoritatis, vir a Camerae Secretis, uti cui rex plurimum fudit et secretiora quaeque communicat, hinc ab universis Imperii Ministris timetur, colitur et a Principum extraneorum legatis opipare muneratur.

Selectorum alii Aga in aulae assectatores, alii in regiones satellites Csaus, alii in Cubicularios exteriores Kapucsi, alii in pedites Jenicseri distribuuntur et destinantur ad bellum et ad praesidia destinantur, cunctisque ex regio aerario et quidem satis parce providetur.

Hinc Omnes Turcici Imperii Gubernatores vel abnegantes Christianismum vel Abnegantium filii et liberi; casu Libertate donati semper tamen habentur ut mancipia Principis, vita enim defunctorum bona omnia in suum aerarium transfert, si prole destituantur, sin minus, masculos post se reliquerint, medietatem, si foeminas, tertiam solum partem eis relinquit.

Regii reditus enormes licet nunc, verum elapsis temporibus longe inferiores. Omnes Christiani viatoribus exemtis simul atque annum decimum quintum excesserint, quatuor Venetos aureos pensitant in Capita, Cairum plures quam sex milliones pendere solet. Alioquin ministri multa furantur, officii durabilitate incerti.

Neque minus religiosum est, imo religiosissimum Principibus Turcarum, una cum suscepta a suis majoribus superstitione Mahometica, regni limites ampliare adeo, ut novus regnator Principis nomine sit indignus, suaeque Legis haud studiosus a Turcis haberetur, qui Dominatum iniens novo Principatu a Christianis rapto, non augeret, quod illi ita sancte et inviolabiliter observant, ut ratione inita nulli sunt Sultani et reges, qui Majorum consuetudinem, dum potuerunt, non impleverint, quamvis ab

obsidione Viennae MDCLXXXIII. die 13. Sept. soluta etiam plurima antea acquisita praeter Tömösvárinum in Regno Hungariae amiserunt.

Ludit in humanis divina potentia rebus.

Originis descriptio, olim Aethusa, Byzantii seu Constantinopolis.

Bizantium Urbs Traciae maritima a Graecis sic nominata. Lacedemonii condidere eam primo, quibus Apollinem consulentibus ubinam sedes quaererent, mandasse oraculum memoriae proditum est, ut contra coecos habitationem locarent. Coecos autem Megarenses appellavit Chalcedonis proditores, qui cum prius in Traciam navigassent, sinumque ubi postea Byzantium aedificatum, comperissent, omissa tam locuplete ripa, tenuiorem regionem in Asia elegissent, ut Strabo refert. Vt autem Justinus et Eusebius referunt, haec Civitas ante Nativitatem Christi DCLXIII. anno in Graecia ex opposito Chalcedonensis agri, loco quidem optimo et munitissimo a Pausania Spartanorum rege prius conditionis suae initium habuit; et cum pauca admodum esset (sicut superius hungarice uberius declaratum est) postea a Constantino Magno Imperatore, qui eam auxit et exornavit, Constantinopolis dicta.

Hic Constantinus Magnus Orientis et Occidentis Dominus tres reliquit filios: Constantinum natu maximum, Constantium et Constantem. Testamentaliter legavit Constantino omnes regiones, quae sunt trans Alpes Hemi, Constantio Traciam, universam Asiam atque Orientem cum Aegypto, Constanti natu minori Romam cum Italia, Africa, Sicilia et reliquis insulis, Illyrico, Macedonia et tota Graecia, aliasque circum provincias usque ad Thraciam.

Emlékezetre való dolgot akartam írásban tenni. Mulatság kedvéért menvén ki Konstantinápolyból négy órányi földre Kucsuk Csekmedse nevű helynél, az mint az Fejér-tengernek szakadékja messzire bényúl, annak az végénél vagyon egy Asiatli

nevű falu, kiben az Muftinak szép hives kies nyári lakóhelye van, abban mulattunk harmadnapig, az faluban egymásmellett három gyönyörűséges kutfejek vannak gazdag forrásokkal, régen vára volt itt az Görögöknek, de az mi nevezetesebb, az faluhoz közel egy kősziklán volt régen klastromjok az Veresbarátoknak vagy Templariusoknak, ben az kősziklában irtoztató barlangokban laktak, nagy öreg templomjok, oltárok benne, mind természet csinálta. — Ennek egyik oldalában setéség lévén, az mint az lámpással oda mentem negyed magammal, láttam egy lyukat, kibe pro curiositate bemenvén, belől mentést nagy tágosság vagyon, ebben egy fertály óráig mentem bé, míg az gyertyámnak fele elégett, hogy az felével visszajöhessek. Megvallom, ha úgy tudtam volna, az micsodásnak találtam, belé menni nem mertem volna, egyebet benne denevéreknél nem láttam, kik ha az gyertyát elcsapták volna, az mint hozzánk csapdoztak, nem tudom mikor mászkáltunk volna vissza az rettenetes setét kősziklák meredekai közül. Isten visszahozván belőle, az öreg emberektől tudakoztam: micsoda hely lehet az? Azt mondták, hogy éppen az Görög Császárok residentiájokban mehetnek az föld alatt azon kőlyukon, úgy hogy azon in extremo casu is segítség mehetne be Konstantinápolyba s az városbeliek is azon salválhatnák magokat, az minthogy az Török mikor megvette Konstantinápolyt, ott sokan mentek ki, de az Török észrevevén, mind levágta őket. Most már azt az Török nem curálja, hanem pusztá. — Ebben az kőlyukban fellyetebb sok kincseket is mondanak, de hozzá nem férhetnek az ördögöknek sok formáju apparentiája s játékja miatt. Ezen Klastrom-hely alatt fakad ki az kősziklából egy szép öreg hives kutfő, úgy mondják az Dunából jő, bő vize van, ott mentést malmot hajthat és ezen a kőlyukon által foly. Ebben az kőlyukban sok helyt csepeg az kőszikla s egy helyt kiváltképpen olyan csepegő kő nyult le, mint az embernek az dereka, egy darabot belőle kitörvén, el hoztam velem.

Azt tartják az olasz Jubilírek, hogy annak az vastag csöpögő kőnek az fundamentomában nagy öreg gyémántot találának, ha mind ki törnék az kősziklábul, de ezt nem minden két ökrű paraszt ember vihetné végbe; azomban Balás is meglátná az dombrul.

Anno ezer hatszáz kilenczven nyolczadikban, Octoberben jött ide Konstantinápolyhoz két fegyveres hajója e tertio Galliarum Ordine az Franczia királynak, kik az ő vasmacskájokat éppen ott hányták le az közepén, a hol az Császár vára alatt az Fekete-tenger be foly az Fejérbe az partra ki nem kötöttek propter cavendos militiae excessus et aliam certam Cautionem. Az első három lapátos volt, fő Commendansa Marchio de Villars, ki egyszersmind követségbe is jött a Császárhoz, igen csendes, discretus ember, hogy Urunk ő Nagysága látogatására küldött, nagy becsülettel látott, derék tisztviselők voltak együtt véle a hajóba, midőn elbocsátott és az gályájából az én kis hajómba ki szállottam s az tengeren visszaindultam, őt öreg ágyukkal lövelett, úgy hogy az rettenetes füst bé fogá az tengert, sok ideig az nagy füstben senki nem is láthatott. Csudálták ezt az becsülettételt mind az Törökök mind az Keresztények, hogy az király ágyuibán Magyarnek őtöt sütöttek ki, holott az midőn más nemzetbéli akár melly keresztényt leginkább becsültet, háromnál többet nem löte. — Az másik hajóban volt az Fő Commendans: Dominus De Duchenez is vendégségbe hívott magához, kinek mind az jól tartásban, mind az böcsülettel való látással semmi hija nem volt; az király kissebb hajócskáját (mellynek mint az hintónak árnyék tartója is szokott lenni) küldötte érettem, minthogy igen nagy szélvész volt, de én minthogy szót adtam volt nékie s tudván, hogy ígérete szerint azt az királyi hajócskát küldi érettem, hogy inkább obligáljam, béren fogadott hajón mentem el egynehány becsületes emberekkel, az nagy szélvészen egymást megnem láttuk, elmentünk egymás mellől, egy becsületes

Dominus de la Schurze nevű századost küldött volt érettem, melly hajócskának az hátulján ki volt téve az királynak zászlója is, és így az gályához érkezvén, még távolról meglátván, hirt adott felőlem az strása; mentést az Vice-Commendansa az gályának az felső grádicshoz jött s az kalapjával intvén reverentiát tött. Én ki szálván az én hajócskámból, az midőn az Vice-Commendans excipiált s lábaimat feltettem az gallya te-
tejére, az guardia (az minthogy mindenkor készen áll) akkor is készen várván, és az mikor véle kezét fogtam, az dobot megperdetvén, az sipocskákat is megfujván, az segyvereket is feltartván, maga az Fő-Commendans az külső palotára jött ki előmbe és nagy becsülettel excipiálván, és maga szállására vivén, az maga székébe ültetett és mig az ebédnek ideje eljött, megkérdvén tőlem, kívánom-e ex curiositate az király gallyáját belől megjárni. Én nagy becsülettel fogadván, az Vice-Commendanst küldötte el velem, az ki kezemnél fogva az egész gályában belől meg hordozott (ezt cselekedvén velem az más gályában is) minden belső provisioit, thesaurusit (melly az munitio) meg mutogatta, becsületet tétetvén mindenütt mind az tisztekkel, mind az vitézekkel.

Mit mondhatok többet hozzá, vagyon-e az mi nemzetünk közt, az országban lévő várak közül is valamelyik ilyen provisioval? Mindenféle Tiszt duplásan vagyon benne és noha csak az actualis parancsol, de az adjunctusnak is mindeniknek, ámbár semmit sem parancsoljon, de szüntén úgy ki jár fizetése, mint ha parancsolna.

Azon kívül minden gallyán Volontair tizenkettő, hogy ha melly Fő-tisztek, az említett melléjek rendeltettek közül valamelyik elesnék, mentést készen találják az Volontairek közül. — Az Tiszteknek tisztességes asztalok cum argenteria; az vitézlő rendnek mind élésből mind fizetésből nagy provisio. Szép piros Toloni Massaliai bort iszik mindenik, és gyönyörű fejér kenyeret eszik, rettentő kondérokkal főzvé minden nap hust

nékiek, lábon barmokat, juhokat tartván jászlókon az gallyában. Az király Commissarius a ez világon mindenről gondolkodik, szüntelen minden élés, provisio hat holnapra vagyon benne. Itt magát mutogatván az Commissarius az vendégség után, bezeg olly s annyiféle rosolisokat hozatott, hogy az régi pogányok Nectárnak nevezhették volna, és noha az Király muzsikái zengettenek, de azon kívül is elcsuszott volna.

Minden ágyuhoz való egy egy lövésre való puskapor kártyába van kötve s mint az könyvek az Thecában, juxta numerum külön külön rendel téve, hogy az mikor a szükség kívánja, minden confusio nélkül adhassék elől minden ágyuhoz készen s hamar, az mint az Patyantusok kívánják. Egyébb mindenféle állapotok is elhíhetetlenül vannak elrendelve mind az két gályában.

Az király praesidiumit megmustrálták előttem az egyikben dobokkal, az másikban csak szóval adván jelt, az mint vagy fordulni vagy az fegyvert kellett fordítani az vitézlő rendnek. — Ezen gallyából is mikor leszállottam, hogy vissza menjek, öt öreg ágyút süttek ki az királynak, mint az másikban, és az egész praesidium, melly több volt hatszáznál: „Vivatot“ valamint az torkokon kifért háromszor kiáltották, kit csudált mind Galata, mind Konstantinápoly s az király hajóján küldtek vissza, akkor bizony félve állott előttem mind török mind keresztény az útbul, látván ezt az nagy böcsület-tételt.

Más nap az Commendans igen finum bort, francia bort s rosolisokat küldött ajándékban az szállásomra. Sit Nomen Dni. benedictum Amen.

Notandum. Ennek az Dominus Duchennek csak fél keze volt, mivel az egyiket ágyuval lötték volt el, másként igen barátságos ember.

Ezek az fegyveres hajók az király méltóságát magok előtt viselték, mert az dobokat, valamint az Marsiliai portusban szokás szerént mindenkor mint egy armáában, sokáig megverték,

mind setét estve, mind hajnalkor egy egy öreg ágyut kisütöttek, harangoztak, minden szabadsággal éltek, non obstante eo, hogy a Császár vára előtt voltak, nem is volt itt efféle öreg hajó husz esztendőül fogva, mikor pedig vissza mentek, egy falka hozzájuk szökött keresztény rabokat magokkal el emeltek nagy lövésekkel.

Ezek után láttam Konstantinápolyban eleven négy esztendőös struczmadarat is, ki az hátán tizennégy esztendőös gyermeket elvitt. Elég nagy Coridon.

Láttam eleven Chamaeleont is, kit a francia Orator az király számára készített, sem eszik, sem iszik, csak széllel él, négy lába, farka mint a kigyónak, Smyrnában termett, az szemeivel előre úgy mint hátra nézhet; olyan színűvé változik, mint az mi néműt mutatnak neki. Akármely öreg gyíknál nagyobb, az lábafejei két felé hasattak, egyik hasadáson két, másikon három körmei vannak. Mirabilia Dei sunt opera, quis ea concipiet.

A Török Császárok ezeket az Országokat birják Ázsiában, Africában s Európában.

Ázsiában birnak huszonegy Beglerbégségeket, Domini Dominorum, Uraknak Urainak hívják.

1. Anadoli Beglerbég, az alatt az Passaság alatt vagyon tizenkét Sancsákbég. Ezt hitták régenten Phrygiának, a Passa lakó helye Cuthaj.

2. Karaman Beglerbég. Ez Passaságban hét Sancsákbég vagyon, ezt hitták régenten Ciliciának, az Passa főlakó helye Caesarea.

3. Suasi Beglerbég, ez alatt nyolcz Sancsákbég vagyon. Ez volt régenten felső Syria; az Passa lakó helye Sebastia.

4. Tokasi Beglerbég, ez alatt nyolcz Beglerbégség van, fő lakóhelye Amasia.

5. **Dulgador Beglerbég**, van alatta négy **Sancsák-bég**, a lakó helye **Dulkadnia**.

6. **Halepi Beglerbég**, van alatta nyolcz **Sancsák-bég**. Ez volt régenten **Alsó-Syria**, főlakó helye **Halep**.

7. **Sam Beglerbég**, fő lakó helye a **Bassának Damas-cus**, van alatta tizennégy bég. Ez volt régenten **Samariai ki-rályság**. Most is itt csinálják az **finum Demeczki kardokat**.

8. **Sam Trabulus Beglerbég**, ez alatt nyolcz bég-ség vagyon. Fő lakó helye **Tripolis Alsó-Syriában**.

9. **Maras Beglerbég**, ez alatt öt bég vagyon. Ez az **Euphrates vize mellett való Mesopotamiának egyik része Cap-padocia vége felé**; a **Passa lakó helye Marasso**.

10. **Diarbekir Beglerbég**, tizenkét nagy bégség vagyon alatta. Ez volt nagyobb része **Mesopotamiának**; fő lakó helye az **Bassának Amida és Garamet**.

11. **Bagdad Beglerbég**, ez alatt vagyon huszonnégy bégség, ez az **Nagy Babylonia az Euphrates vize partján**.

12. **Basira Beglerbég**, ez alatt hetven bégség vagyon. Ez az **Passaság in Arabia, Chaldaee** vagyon, régen **Balsareanak hitták, prope finem Persicum ad ostia Euphratis versus Baby-loniam**; a fő lakó helye **Baltera**.

13. **Laksza Beglerbég**, nyolcz bégség van alatta. Ez **Arabia Karamaniában** vagyon, fő lakó helye **Laksza**, az **Persák Orzunczi nevű véghegyek felé egész Indiáig nyúl be**.

14. **Jemen Beglerbég**, ez alatt huszonnégy nagy bégség vagyon, in **Arabia Felici Indiae** az **Veres-tenger mellett**; az **Passa lakó helye Aden**.

15. **Habes vagy Zibit Beglerbég Szerecseny Or-szágbán**, ez harmad nap járó föld az **Veres-tengertől s tart éppen az Abissinusokig**, az **János pap országáig**, van alatta tizennégy bégség, fő lakó helye **Husztí**.

16. Miszir Beglerbég, ez alatt huszonnégyszáz bégység vagyon, ez az Egyptom az régi Pharaók királysága. Ezt öntözi meg az Nilus vize, fő lakó helye Memphis és Cair.

17. Cyprus szigete Kobrusz Beglerbég, tiz bégység van benne, fő lakó helye a Passának Famagusta, ez az Ciprusi királyság.

18. Scherezul Beglerbég, az alatt hat bégység vagyon, ez egyik része az Assiriának az Persák határa felé.

19. Vani Beglerbég, ez alatt tiz bégység vagyon az nagyobb Armeniában az Persák felé. Főlakóhelye van.

20. Ezrum Beglerbég, tiz bégység van alatta, ez is Armeniában vagyon az Euphrates folyóvíz mellett. Trape-suntium Városhoz harmad napi járó föld. Ez közelebb lakik az Persákhoz Azrum Városba.

21. Tiflicz vagy Tars Beglerbég lakó helyét is annak hiják. Ez az Passaság az Gurczi király országa határában vagyon, kiket mi Gorgianusoknak hívunk ad fines maris Nigri, in Mingrel et Colchis.

Ezeket az Persiai Birodalomtól vette el Babylonia után s előtte, melyet törökül Kazul Basnak hinak.

1. Sirvar Beglerbég Mediában.
2. Dimir kapi, idest porta ferrea cis mare Caspium.
3. Carszi, id est Persamoenia Beglerbég pars Armeniae.
4. Tizlideri Beglerbég.
5. Sochum Beglerbég in finibus Georgianorum.
6. Tharzi Beglerbég.
7. Batinis Beglerbég etiam in finibus Georgianorum.
8. Reván Beglerbég in Persia, sedem habet principis

Tonan Sultan.

9. Nahszum Beglerbég in Persia.
10. Zomachiae Beglerbég.

11. Tebris Taurisium sedes Persici Beglerbég.

12. Lori Beglerbég in sinibus Georgianorum et Armeniae.

13. Gendziae Beglerbég in sinibus Armeniae Majoris.

De egészen birja ezeken innen az egész Canahán földét, mind túl, mind innen a Jordánon, a Sinai hegyét és annak pusztáit, egész Arabiát, egészen birja az sz. Dávid és Salamon királyságát, egész Judaeát, Galileát, Syriát, az Tyrusi, Sidoniai királyságokat, az hires Antiokhiát s Alexandriát, Gázát, Hebront, holott Ábraham, Isák, Jákob laktak, az egész Holt-tengert, a holott Sodoma, Gomorha tartománya volt, Nazaretet, Bethlehet, Jerusalemet, az egész Sz. Földet, kinek portusa Joppe, holott sz. Péter lakott Simon szíjjártó házábanál.

Anno Ezer hatszáz kilenczven nyolczadikban ment ki Lándor Fejérvárra nagy táborral és császári pompával az fő Vezér Szathos Huszain Bassa, békességet akarván csinálni a Némettel, Mediatoroknak vitte magával az angliai Oratort Wilhelmus Pagetet és az hollandiai Oratort Jacobus Coliert, az mint hogy huszonöt esztendeig meg is csinálta, confirmálván mindkét részről huszonhatodik January, excludálván a békeségből az Törökországban bujdosó magyarságot hitek ellen, az Mediatorok is vallások s lelkekesmereti ellen az Német kedvéért s ajándékokért; kurva az anyjok az olyan Calvinistáknak! Igaz dolog, az megirt Marchio Villars a francia királytól még harminczadik Septembris érkezvén az török Császárhoz, eléggé impediálta volna, de nem tehette, megunván az török Császár az hosszú hadakozást, az Persák is ellene támadván s pénzből is megfogyatkozván, ezen alkalmatossággal csináltak békességet az Törökök és Lengyelekkel, Muszkákkal s Velenczésekkel is.

Anno Ezer hatszáz kilenczven nyolczadikban. Mentem ujabbán az nagy rettentő Fekete-tengernek jobban való experientiájára, csak három lapátos, de kormányos hajón NB. Audax Japeti gens, qui commisit pelago ratem primus. Azon

az canalison mentem ki, melyet Bosphorus Tracicusnak hívnak, a mint az szorosbul az nagy tengerre mentem az Pompejus Magnus oszlopa felé, ritka dolog és dicsőség a nagy Istennek, olyan csendes volt az tenger, mintha mind csak jégen kellett volna menni. Estvère az messze fuvellő lovak helyére jutván, másnap tovább is ott mulatozván, csudálva szemléltem egy kősziklán lévő torony mellől az tengerben játszadozó s halászó Delphin sok halakat, melly nagy mesterséggel mint a hálóval keritik magoknak az sok különféle halakat, mindaddig mig kapdosni kell, hason fel fordulva uszván, de az kapdozásra hassal fordulnak fel, hogy a szájok is felől essék, az nyil sem sebesebb, mint ők akkor az uszásban, az hasok fejérsége az tengertől világos majd ég színűen látszik. Néztem azt is az partjáról, mint fogták az halászok az platajczokat, kalkan Balukokat, tengeri nyelveket etc. Én ebben az irtóztató nagy tengerben, itt is, másutt is egynehányszor fürödtem meg, felettébb kívánván az szép tisztaságot, noha ritkán tiszta az széli az habok kicsapása miatt. Mikor pedig azon hajón vissza indultam, viradatkor csendesnek látszott a tenger, de nagy setétség volt rajta, úgy hogy egy, vagy két ágyúlövésnyire menvén, hogy némellyek az velem lévők közül (honoris ergo nem nevezem őket) előre figyelmeztvén, mihelyt az haboknak torony módjára az parton lévő kősziklákra nagy zúgással való felszökéseket, az tengernek is dagadozását meglátták, megrémültek, s az visszatérést kiáltották. Én meg vallom, vissza nem tértem volna, de az kormányosnak is eszeveszvé, és az utat is eltévesztvén, hogy már előre megyünk, s azon vettük észre, hogy azon helyre megyünk, a honnét meg indultunk. Ott azért én azon félelmeseket (minthogy azt akárki tanulja meg, hogy soha, ha lehet tengeren, kivált kis hajón félelmes emberrel együtt ne járjon) kiszállítottam, s őket a szárazon hagyván, azon setét és felhabozni kezdett tengerre vissza indultam. Irtózom elő is hozni most inkább, mint akkor, szél nem volt, még is micsoda nagy hegyekké váltak az habok,

és olyan völgyekké, kikre felmenni s leereszkedni kellett az kis hajóval, hogy az völgyekben ezenként állhattanak volna bé az lovasok; a szélén nem mehettünk, mert sok ezerszer az kősziklához vertek volna az habok mellyek mint az tornyok annyira szökdegéltek fel. Beljebb tartván, attól féltünk, ha az utat elvesztjük, az minthogy rémulve hallottuk a setétbe némelly beljebb eltévedteknek s elveszendőknek kiáltásokat, s jajgatásokat.

Volt itt velem egy tüzes szájú, másként vitéz G. J. magyar, de akkor úgy megfélemlert, hogy hanyat dült a hajóban, s mint az holt, az fejét sem emelte fel, valamíg az háború tartott. Megvallom, én is bizony borzadtam, de nem tetetem, hogy mások is meg ne rémuljenek, tudatlanok lévén mind a kormányos mind a lapátosok, nem szüntem biztatni felszóval őket, belől lelkesen fohászkodván s nézván arra, ki mind az szélnek, mind az tengernek parancsolt. NB. Qui nescit orare, veniat ad mare.

Alig haladtuk el az toronybeli lámpást, hogy az én édes, és engem vízen s szárazon való veszedelemtől kimentő jó Istenem megszánt s egy kis gyenge szellővel tíz óra tájban eloszlatta az tengernek setéségét, hajjait lecsendesítette, a tengert egészen ő magát is, hogy mint az jégen vagy sik mezőn jöhattunk be az canalisba, és délre egy gyönyörűséges árnyékos helyre szállottunk ki (kiket már mások elveszetteknek tartottak) az Bűr-váron felyül az tengerpartra. Kiért örökké való dicsőség légyen az nagy Istennek. Amen.

Quinta Septembris anni 1698. Jöttbe Konstantinápolyba az lengyel követ Mathaeus Rzevulsky, regis Poloniae primus hastatae legionis Colonellus, igen discretus, értelmes, emberséges ifju úrember, egynehány lengyel urfiakkal. Ehez én egynehányszor menvén, igen becsületesen látott. Előmben kijött s kikésért majd az grádicsáig. Ez vittemeg az királynak

és respublicának az békesség confirmatioját, melyet láttam mikor kihozott az török Császártól.

Decima Septembris. Jöttbe Konstantinápolyba Drinápolyból az török Császár Sultan Mustafa, kimondhatatlan pompával. Maga is páncélban, az udvari népe is. Soha annyi cifra hadi és löllőzeteket nem láttam, sok arany szármot, gyémántos, rubintos, smaragdos, klarisos, orientalis gyöngyös, skófumos vezetékjei, némelyeken szép tigris-bőrök voltak, némelyiken nagy, s fejér s fekete foltos valami vadnak az ő bőrei, igen böcses és drágáknak mondták.

Az udvari népe mind boncsokos s janyikos lovakon voltak, több volt háromszáz jancsikos lónál alattok, az még számlálhatatlan népről, kikkel vagy jött, vagy udvaron állottak nékie, — szólni sem kell, mert az elhíhetetlen.

Duodecima Decembris. Feljebb az mely francia követről Marchio de Felriolról emléttem, vissza ment volt az királyához, az előtte való Petrus Castager nevű portai francia orator helyiben jöve két fegyveres gályákkal, kiknek commenda volt Dominus de Bido, becsületes ur ember, eques ordinis sancti Ludovici, jöttek vele bé pro experientia hetven, vagy nyolczvan urfiak, s derék gavallérok, az máltai vitézek, és incognito generalisságot viselt emberek. Ennek az Marchionak, én mint régi jó uramnak hallván eljövételét, épen Trójához küldtem eleibe a gratuláló levelet, melyre ő is én nekem előre becsületes választ adott, kit meg kívánok tartani örök emlékezetre.

Elérkezvén nagy ágyúlövésekkel az Galata mellett, az királyi palatiumába szálván, ott az előbbeni orátortól sok lövésekkel excipiáltatván, én is mentést köszöntésére mentem. Igen kedvesen s örömmel látott, bátorságossá tölt azután való nagyobb szeretetéről. Azután gyakran járván hozzá, szabadságot adván mindennapi úri asztalához való járásra (melly mindenkor, mintegy király, kinek képét viseli) apparatussal

volt megterétve. Az külömb külömbféle országok, szigetek finom boraival, rozsólisaival, s confectumaival befejeztelve, megesmérkedtem az megírt sok úrfiakkal, tisztviselőkkal, kik engem mindnyájan úgy szerettek, böcsültek, mint édes apjokat. Az többi között egy máltai vitéz igen czifra deli úrfi volt, a király hadai között egy fő kapitány Dominus de Palm. Ezzel együtt egykor mulatván, egy szép aranylác gyűrőcskét, (mineműt az máltai vitézek szoktak viselni, a mineműt maga is visel most,) az orátor Marchio Feriol nevű ajándékoza, kövé vált kigyónak a szemei, vannak belé foglalva, minthogy Máltában (ez az Melita-sziget) midőn sz. Pál kezére a vipera ragadott volt, azon szigetbeli minden kigyókat megátkozván, kövekké változtak, s máig is úgy vannak, a minthogy most is több olyan kigyók köszemei s nyelvei vannak nálam; hogy Isten édes házamban vivén, emlékezetre másoknak is megmutathassam azon gyűrűvel együtt.

Volt ezek között egy Bombell nevű ifju szép cavallérocška is, kit incognito az Angliai Jakab király fiának mondtattak lenni; az volt-e, nem-e? én bizonyosan nem tudom; elég az hozzá, hogy bizony király fiát illető virtusok voltak benne. Ez is engem annyira szeretett s becsült, hogy apjának fogadott; az szállásomra jött, ott velem evett s ivott, — alig láttam valaha tizenennyolcz esztendő s korában ilyen discretus, compositus, megért elméjű activus úrfiat, mint ez vala.

Az megírt gályák commendánsa Dominus de Bido engemet vendégségben híván, érettem a király kis hajóját küldvén, nagy becsülettel excipiált, az gvardia talpon állván, mihelyt fölléptem az gályára, az Vice-Commendans excipiálván, az király dobjait megperdítették, sipjait megfutták, a fegyvert feltartották, úri módon szép muzsikaszóval s sok ágyúlövés között épen az török császár vára alatt, megvendégelvén, mikor tőle elbúcsuztam, s beléptem alatt az kis hajóba, őt öreg ágyukat lőtetett ki az én becsületemért a fejem fölött, úgy hogy az füst

az tengert is befogta, csudálkoztak mind az Törökök, mind az keresztények rajta.

Elnem titkolom egy becsületes Court nevű úri cavalliernak is nevét, s hozzám való jóvóltát, magyar szerető discretus ember vala, a király hajóinak substitutus commendánsa, most már (mivel vélem azután is correspondeált) a mint utóbbi levelében írja: navis regiae Triton supremus Capitaneus. Ennek velem egynehányszori emberséges conversatioja volt. Ez irta meg nekem szegény Zrinyi János úr halálát, hogy szegény kegyelmes asszonyunknak, az mint általam tőle kívánta, érté-sére adjam.

Anno Ezer hétszázban, nyolczadik felruarii, jöttbe Konstantinápolyba az német császár követje Comes ab Öttingen, sok német grófokkal, úrfiakkal felesed magával, fejér cornétával trombitáltatott maga előtt, s ezüst dobokat verettetett. Szállították meg Pérában Galata fölött, mindennapra öt ötszáz tallért, azonkívül mindenféle elégséges élelmet rendeltek az törökök nékie. És minthogy az békességnek örültek, csak belé nem bujtak. Nyolczvan esztendőös öreg ember vala maga s mellette gróf Zinzendorf, vele volt az ifjú Hochstein herczeg is, de csak pro experientia, Prainer, Nostic, és több grófok.

Az német császárnak az nem igen szolgálhatott méltóságára, hogy victorok lévén, nem német köntösbe voltak öltözve, hanem magyar, horvát, s törökös köntösökbe. Az udvari népe s gvardiája veresben, az grófok bársonyosak, maga galléros hosszú nyusztos mentében, veres bársony nyusztos süveg a fejében, medaillosan, kócsog-tollasan.

Ez bėjővén, mentem az franczia orátorhoz, ki engem szokása szerint nagy becsülettel látván, midőn tőle elbúcsúztam, mondék nékie: már én ezután Nagyságodhoz járnai nem merek, mert az német követ bėjött, Nagyságtoknak pedig most a németekkel békessége vagyon; tudom, mennek s jőnek Nagyságodhoz, minket pedig ellenségeknek tartván, bánnám, ha itt

találnának Nagyságodnál, vagy odakin az utcán. Kire ő szemeit reám meresztvén, s megmosolyodván, azt felelé: sőt inkább annál gyakrabban járjon hozzám Kegyelmed, hogy ők ide jöttek, semmit ne gondoljon vélek, ha Kegyelmedet itt látják; ha nekik nem tetszik, menjenek ők innét, de Kegyelmed maradjon itt, az én Uram palatiuma szabad, magam is szabad orátor vagyok, ha pedig az utcán találják Kegyelmedet, s valamit szólnak, jöjönbe az palatiumba s én patrocinálok.

Azonban nem sokára esék olyan dolog, hogy hozzája menvén, midőn csak ketten magányosan az virágos kertében sétáltunk volna, ihol jó az palotája folyosójára az megirt Holsteini*) herczeg, kit meglátván az orátor, kiált neki, hogy jöjön hozzája; — én mondék az Orátornak: „jobb talán nekem elmennem, mintsem kedvetlenségére legyek Nagyságod előtt?” — felele majd mintegy kedvetlenséggel: sohová se menjek, si ipsi displicet, recedat ipse. Az herczeg oda érkezvén, s egymást köszöntvén, mentést sűgva tudakozódni kezdett a herczeg felőlem s meg mondván, micsoda ember vagyok, (hihető, recommendált) a herczeg mentést reám fordulván, nagyon kalapvetéssel köszönte, én is meghajtam neki magamat, s fél óra mulva asztalhoz ülén, ő jobb, én bal keze felől ültünk az Orátornak, de az Orator a főhelyet magának tartotta, azzal becsülvén meg, hogy mint magának, annak is egészen aranyos asztali-készületet tétetett. Asztalnál osztán a pohár-köszöngetéssel össze gyalulódtunk, mert bizonynyal irom, hogy az Orator szintugy gazdálkodott nekem, mint őneki, sőt némelly ételből elébb énnekem; mutogatván előtte az magyarokhoz való szeretetét. Az herczeg is bort köszön én reám, én is ő reája, hogy pedig az asztaltúl fölköltünk, s az Orator hazába mentünk, beszédbe eredvén, hogy meg mondtam nékie, hogy magyar országban Zemplén vármegyén által én voltam comissarius az

---

*) Előbb Hochstein-nak van írva.

atyjának, midőn Spork generalis idejében Kassa alá ment Starhemberggel, azon igen örülvén, alig válhatott el tőlem, kin igen megmosolygott az Orator.

Ez a francia orator, igaz dolog, az német követell lévő nagy rendeket igen becsülte; de magát az német követet igen persequálta; minthogy ilyen szokás van az török-portán lévő orátorok között, ha új orátor érkezik valamelly királytól, vagy respublicától, annak az löbb orátorok látogatással becsületet tesznek. Hogy az német követ előbb admittálta az angliai orátort magához, azulán várta volna az francia orátort is, de az megizente nékie, minthogy az Portán ő tartatik előbbnek az orátorok között, s mást admittált előtte, már ő az látogató becsületét meg nem teheti; noha bizony nem is akarta, mert nékem még előre titkon megmondotta, hogy megtréfálja, s azt az okot fogja keresni, hogy vele szembe ne lehessen.

Egykor az utcán találkozván elől véle, az melly padi-mentomos ösvényen az német követ jött, ez mentést azon ösvényen kezdett menni. A német hogy látta, idején lelépett előtte a középutra, összetalálkozván, kalapot vetett s köszönt a német követ előtt jövő német grófoknak, de magának az követnek nem.

Valamelly francziák szöktek el szintén akkor Péter-várából az Császár szolgálatjából s jöttek Galatába valamelly vendégfogadóba a francia orator protectioja alá, kikre az német követ reájok küldvén, megfogatván őket, vitette az maga szállására, mellyet az francia orátor megtudván, kérette őket kezéhez tőle, amaz nem adta. Egykor az francia orátor meglesette, midőn az udvar népében sokan mentek az utcán, reájok küldvén szolgálait, mintegy húszig valót behajtatott mint az disznókat az udvarába, az elsőben annyit, mint az elfogott francziák voltak, arrestalván, az többit elbocsátván, mind addig el nem bocsátotta mind az hollandiai orator mediator-

ságára, azon francziákat egyig az német követ vissza nem küldte.

Egykor szintén olykor mentem az francia orátorhoz, midőn az Velencei követet várta ebédre, melyet én nem tudtam. Mikor véle az belső házában beszélgetek, sietve fut be egy inasa azzal, hogy jő az velencei orator. Mentést eleibe indulván az külső nagy palotának tornáczába, én is kísérvén, mihelyt excipiálta, mentést kérdi tőle: „én micsoda ember vagyok?“ mihelyest neki megmondotta, mentést kalapot vetett az velencei orator. Bémenvén én mondék az francia orátor-nak: „talám nekem nem illik itt lennem, minthogy ezek is németesek, talám nehézségére leszen az én személyem.“ Kire ő: „nullo modo, — debebit hic esse et manere, prandebimus simul.“ És így csak hamar asztalhoz ülven, épen jobb keze-felől ezen velencei orator mellé ültetett, mert ennek is az orator maga helyét nem engedte; noha ez a velencei orator nemzetsége szerint nagy ember, Velenczében első Senator, Eques et Procurator divi Marci; — a neve Laurentius Surazzo *), — ha meg talál halni az velencei herczeg, ő fog succedálni. Ezzel is az asztalnál igazította velem az hírt az orátor, pohárt köszöntvén reám. Kérdé tőlem: tudok-e olaszul? mondék hogy nem; — osztán a mint corrupte tudott, deákul beszélgetett velem, mellettem ülven, annakutánna pedig többet az orator belső házában, igen emberséges úri ember vala; szintén ilyen torzonborz szakállá vala, mint nekem, bizony nekem nagy becsületet tett akkor is azután is; törökös köntösben volt, noha az pompában galléros veres bársony, virágos veres kamuka, s vont arany matériákban s veres kalapban járt, az udvarnépe veres, gazdagon prémes olasz köntösben, az gvardiája is.

Ennek volt egy szép úrfi testvér öcsöscse, ezzel is ugyan az francia orátornál nagy ösmeretségbe estem, annyira, hogy

---

*) Tán Soranzo? N. J.

hívott magával, hogy menjek vele Velenczébe. Ez igen cifra vala, jóval is előtök járt az német grófoknak, az ujjában olly nagy gyémántos gyűrű vala, hogy tiz ezer tallérra becsülték.

Voltam az ragúzai követtel is együtt az francia orátor-nál, ez is igen becsületes úr-ember vala, de ezt már az előtt is ösmértem; szállásán egynehányszor lévén, nagy becsületesen s emberségesen látott. Ezek az ragúzaiak annuatim öt öt ezer arany honorariumot adnak az német császárnak, az velencei republicának kedvét keresik.

Tizenharmadik Februarii volt audientiája az német követnek a török császárnál, császár lován hozták fel, de az császár belső udvarának az kapuja előtt gyalog szállították, az kapuban megkeresték nála, ha vagyon-e fegyvere a mente alatt nála s a mellette lévőknél is, de nem találtak. Állott talpon csak az udvarban több hat ezerig való jancsárnál, kik az követ szemelátlára az Csorbára futottak, s végheletlen erszényekkel vették fel fizetéseiket. Én is benn lévén az belső udvarban, mindeneknek látója voltam. Minekelőtte maga az követ feljött volna, praemittálta az római császár ajándékait, mellyek inkább mind ezüstből voltak, ezüst asztalok, cserepulyák, pohárok, csészek, gyertyatartók, mosdó-korsók, medenczék, ibrikák, külömb külömbféle órák, tükörök, szép matériák etc. mellyeket az udvaron ollyan helyet raktak rakásra, hogy az császár az ablakbul megnézte.

Akkor egy subscus esett a németeken, mert midőn onnét behánták az sok ezüst eszközt az tárházba, meglátták hogy a cserepulyák (kiben tudniillik télben kovácszenet szoktak a ház melegítésére be vinni) igaz dolog, szépek, nagyok, lábasok, rostélyosok voltak, de ezüstök; minekelőtte az követet maga eleibe bocsátotta volna az császár, arany cserepulyákban parancsolt tüzet vitetni a házba, mellyet a németek nagy confusioval néztek.

Azulán az fővezér az császár palotájában megvendégelvén, minden étékből az ő szép mosdott ujsaival gazdálkodván néki;

szállására ment az nyusztos kaftánynyal, akkor is megállétották az császár kapuján kívül, s mind addig lova hátán ült, míg az egész jancsárság előtte a császár udvarából kitakarodott. A fővezér, minden vezérek, pasák s tisztek s az imperiumnak fejei és a megszámlálhatatlan sok nép; azután úgy kullogott le a szállására cum longo naso.

Ezen audientíának látására fúrta volt bé magát az belső udvarba incognite az hollandiai orator öcscse is, Comes Alexander (minthogy akkor többire más idegen nemzetet az belső udvarban nem patíáltak, melly is nem kevés becstelenségére lőtt az német követnek) őtet is onnét kihajtották s hogy nem akart menni, kitaszigálták, s vagy kétszer jól meg is kuhintották; nekem bizony semmit sem szóltak.

Bezzeg generosusabb volt az előtt egynehány héttel (mellyet feljebb elfelejtettem megírni) ez az francia orator. Midőn ide érkezése után audientíájának kellett volna lenni, midőn Galatából jött az tengeren, az udvarnépén kívül, mellyek ötvennél többen voltak, mind egy forma széles prémes vereses angliai köntösben voltak hetvenig való francia cavallierok s úrfiak véle. Az tengerpartra mind maga, mind ezek alá a császár szerszámos lovait vitte maga az Csaus-basa, kit jobb keze felől járni nem engedvén, midőn a császár palotájára mentek, francia köntösben lévén, és az oldalán koszperd lévén, insinualtatta a fővezér nékie, hogy az fegyvert tegye le, mivel nem szokás, hogy valaki a császár eleibe fegyverrel menjen, tovább tartott egy óránál azon dologért való disputatio. Végtére resolute csak kimondotta, hogy ő az fegyvert (minthogy gyermekségétül viseli, annálinkább, hogy az királya méltósága forog benne) különben le nem teszi akárki kedvéért, hanemha az életével. Egykor híják, hogy menjenbé, várja az császár. Ő azt kérdi, be mehet-e a fegyverrel? Azt mondják neki: bemehet. Megindulván, az mint az császár audientíás palotájába érkezik egynehány cavallérral, ott megállítják, mintha

valamiről akarnának vele beszélni, ő élén az gyanú-pörrel, alattomban az balkezét az koszperd markolatjára tartotta. Már az jobb kezében volt az király levele, mivel már az császár ajtaját is megnyitották volt, és az császár majestásban ült, és előtte a Vezérek rendet álltak. Egykor egy főtörök az koszperdjéhez kap, hogy megfogván, leoldja az oldaláról. Az orátor kiáltván: hogy mit akar, úgy kell-e szabad orátorral bánni? — az koszperdjéhez kapván, és azt félig kihúzáván, úgy megdöfi az lérdjével azon törököt, és az jobb kezével, kiből az király levele volt, mellbe úgy taszítja, hogy az király levele is össze romlott, az Török pedig csaknem az falba ment az fejével. Megesküdt előttem az orátor, hogy ha az török pedig többet hozzá nyúlt volna, mentést ott spékelt volna által. De azonban a szerecsenyektől nagy kiáltás esett, melyet az császár megértvén, kiizent, hogy mi dolog volna? megmondották neki, amint lett. Az császár kiizent, hogy fegyver nélkül, ha akar, bemehet. Ő nagy felszóval meg-rázván a fejét, s kimeresztvén nagy szemét, azt mondotta: nec volo, nec debeo. Azzal visszatérvén, minthogy már az császár kaftánya rajta volt, úgy az cavallierokon is többen hatvánál, mihelyt az külső palotára érkezett, mentést az kaftányt magá-ról levetette, és egy rakásban ott hagyta; — az ajándékjait is, kik között egy nagy tükör olyan volt, minéműt talám még eddig emberszem nem látott, és egy csudálatos óra, melly az idő-nek változásit is előre megmutatta, sok szép drága materiák, — mind vissza vitette, és azon császár lovain, mellyeken fel-jött, visszament az hajókhoz, kikben mihelyt béült az véle lévőkkal, két franczia király fegyveres hajók lévén, ott azok-ról magának ötven ágyút kilötetett, az zászlókat is kirakatta, úgy ment vissza az tengeren, meg parancsolván az hajók commendansainak, hogy császárnak se ne löjenek, se az zászlók kirakásával tisztességet ne tegyenek. Az minthogy mentést az császár is az tengerre kijöven, s magát mulatni lemenvén,

sem nem lőttek nékie, sem az zászlókkal meg nem becsülték. Nézlék ezt az dolgot minden nemzetbéli keresztények az császár udvarában, akkor senkit ki nem hajtottak onnét, mint az német követ audientiájakor, és félelemmel csudálkoztak rajta. Mellyért neki az török császártól semmi baja nem lett; az királya pedig, minthogy meg tudta, igen igen megdicsérte érte. Ugyan bizony valóban ki mutatta mind magnanimitását, mind animositasságát, azt mondván az többi orátoroknak; *Ecce exemplum do vobis etc.* noha bizony az többi orátorok afélet felnem mernek tenni, sem német, sem anglus, sem hollandus, sem moskva (ez ugyan megakarta próbálni, hogy fegyverrel menjen fel az audientiára, német köntösbe öllözvén, de levették vele az fegyvert) sem az Velenczés, sőt némhogy fegyvert kötnék fel, de az köntösök is rajtok mindenkor törökös, *in favorem ipsorum.*

Az francia király kertében az palatium alatt vagyon egy vörös filegoria, mellynek az tetejére aranyos liliomot (melly czímere az francia királynak) tettek fel, még az elébbi orátor Castagner csináltatta. Már ennek az mostani orátornak idejében egykor az megholt Musztafa perspectivával curiosuskodván, meglátja azon aranyos liliomnak fényességét, s mentést reá izen, hogy aféle arannyal fénylő állapotot nem szabad tartani ő rajta kívül, azért vélesse le onnét, azt gondolván tiszta aranyos, ezüst vagy arany. Ezt sem cselekedte az orátor, sőt hogy még neheztelt érte az császár, s megparancsolta, hogy küldjenek reá, s erővel is vegyék le, mentést az mennyi francia találtatott fegyverrel, öszve gyűjtötte, voltak három, négy vagy öt százan, készen várták, hogy vérrel megoltalmazzák. Azt mondotta nékem: tudom semmi leszek annyi nép ellen, de bizony addig az királyom czímerit le nem veszik, míg egynehány száz meg nem hal benne; azután ha meghalok magam is az királyom méltósága mellett, nem bánom. Hogy a törökök ilyen reso-

lulióját megértették, békét hagytak neki, s most is ott vagyon a filegorián az aranyos lilium.

Tizenhatszadik Aprilis, jött be Konstantinápolyba az lengyel követ, Raphael Lisszinszky, Palatinus Litvaniae et magnae Poloniae Generalis, szép és nagy pompával, ezüst lovas-dobokat vertek előtte, ezüst trombitákat fúttak, zászlóit leeresztette, volt hét század magával, volt csak regularis sereg négy vele: egyik pánczélos, másik kópiás, német kornétástul, rajtárok *); a tisztek kivont mezételen fegyverrel; negyedik az udvarnépe kornétával. Maga gyémántos, medaillos kolcsagtollason, lengyel úri köntösben, hat igen csinos kengyel futói mellette, az mint Mercuriust leszokták irni, szárnyosan, kigyós aranyos botokkal, sok szép lovai, vezetéki, aranyos hintai, sok társzekerei, sok lengyel urak, s úrfiak véle; az császár az kertek közé jött ki az városból, hogy előre láthassa, amint-hogy megis nézte. Ezüst ferdő-kádat hozott ajándékba a császárnak, több szép specialitásokkal. Ezt nagy becsülettel látták s accommodáltak az törökök; közel a Sophia-templomához a derék piacon nagy-vezéri palotában szállították, holott ebéden mind vacsorán fejedelmi módon doboltatta, sipoltatta, trombitáltatta magát és muzsikáltatta.

Engemet, hogy urunk ő nagysága látogatására küldött, nagy becsülettel látott, s ebédre marasztván, finom tokaji borokkal itatott, kit osztán urunk ő nagysága is ebédre híván, finum tokaji borokkal itatott, fejedelmi módon megvendégelte, vigan volt, tánczolt, csak engemet is sokat csókolt, magát ajánlotta, a hajón ment vissza részegen, az lengyel urak is, úrfiak is, ki hajón, ki lovon. Az német követ kémjei ketten is nézték az vendégségben való maga szives alkalmaztatását az lengyel követnek, s felette igen orrolta mind azt, mind pedig, hogy hozzánk jött volt.

---

*) Reiter.

Ment vissza secunda Augusti, sok rabokat szabadétván, hasonló pompával, az mint bejött volt. Igen discretus, humanus, magyarszerető, magnanimus, noha kisdéd természetű, generosus, kevélység nélkül való úri-ember vala.

Die 21. Augusti, mentünk a tengeren Tekerdák nevű török városba, melly Konstantinápolyhoz sebes széllel is kétszáz tengeri mélyföld, az Marmora – tengernek az partján vagyon Trójának ellenében. Az tenger közepében vagyon az Marmora nagy sziget, kiről az tenger is annak neveztetik, holott vágták amaz rettenetes márvány köveket, kikbül az Konstantinápolybéli nagy paloták s templomok építettek, noha azokat segétték Trójából is, mellynek hosszúsága túl az tengerparton most is egynéhány mélyföldig esmérszik meg, exstálván még ma is iszonyú romladozott régi épületi s rudérai, de benne most emberek nem laknak, hanem valamely faluk vannak, kivált Tenedos sziget ellenében (hol most az finom muskatálybornak bősége terem, kiből én is sokat ittam az francia orátornál) az tengerparton. Ezt az régi Tróját nagy Sándor reparáltatta volt, kiről Alexandria Trójának nevezték, ezek annak rudérai.

Egy hajóban ültem én is ő Nagyságokkal menő utunkban, a szent György templomát (azt mondják: ott fekszik) meghaladván, nagy szelünk kezdett támadni az tenger közepi felől, láttam szegény asszonyunkat, hogy változni kezdett az ábrázatja, előtte ülven még sem tétette, mint minden dolgaiban erős szívű fejedelem-asszony. Végre Tekerdákhoz érkezvén, az mint az kis hajóba kiszállott, és az szárazra kiakart menni, én elébb ugordván ki, az mint az kis hajót az hab hánnya, félvén, ki nem jöhet, bégázoltam kevéssé, és az ölembe ereszkedvén, a hajócska orrából tettem le az tengerpartra, mert a szárazra ki nem állhatott az kis hajó az habok miatt.

Nem messze vagyon Tekerdáktúl egy völgyben egy igen hasznos sárból álló fürdő, mellyben augustusban sok nyomorult

betegek mennek, s meggyógyúlnak. Urunk ő nagysága is a végre ment volt belé, hogy fájdalmas lábainak gyógyulást vagy könnyebbséget vehessen.

Ez a Tekerdák derék portus, nem messzi szakad tőle az Mericze vize, melly Drinápolytól foly az tengerbe; alatta a városnak szép tiszta fővényes fenekű az tenger, mellyben az platajczoknak sokaságát fogják; sokat fürdöttem benne. Egyszer éjszaka az holdvilágon feredvén, igen megijesztett vala egy nagy platajcz, hogy reá hágtam (mert a fővénybe bújik) hogy megmozdult a lábam alatt, hirtelen nem tudtam micsoda?

Ennek az Tekerdáknak véghetetlen sok szép szőlei vannak, kedves finum izű rubintszinű bora terem. Az mondolának felettébb nagy bősége és egyéb sokféle gyümölcse, csak vereshagymát sem láttam olyast, a minémű itt terem. Itt láttam holdakkal teremni az gyapotát vagy pamutot is, mellyet is vetnek, kapálnak s olyan fája vagyon, mint az hariskának.

Méltó, hogy elne hallgassam. Az városnak egyik vendégfogadójába szintén akkor szállitattak meg valamelly törökök s szerezsenyek, kik az török császárnak Meccából az Mahomet koporsóját őrző Muftitúl öt indiai nagy ökröket hoztanak két indiai szekérrel együtt. Hat volt az ökör, de egyik az utban megholt; gyönyörűséges szép tiszta fejr állatok voltak, mint a hó, nagyok, a szarvokon kívül fejek s fülök majd mint az elefántnak, a hátok mint az tevének, farkok mint az bialnak, testek állása mint az belindnek*). A szekerek nagy mathematicus mesterségekkel voltak készélve. Egy szekérbe két ökröt fognak, kik akármelly lónál sebesebben lépnek. Illyen szekérben jár maga az indiai király is, és ezeket ugyan ő küldötte annak a Muftinak Meccában, hogy küldje az török császárnak, az mint mondják, illyen izenettel: hogyha az némettel olyan gyalázatos békességet csinált, s hadakozni nem akar, szántson vessen otthon azokon az ökrökön.

---

*) Bölény

Ide érkezett hozzám az német követ hofmesterének az levele, kiben kér, hogy munkálódjon Urunk ő nagysága előtt gróf Zinzendorf nevével, valamely titkon hozzájuk szökött raboknak eliktatása iránt.

Tekerdákrúl én hajón mentem vissza, Urunk és asszonyunk szárazon, az nagy hőségben igen meg is betegedék az útban szegény asszonyunk, alig mehetett be Konstantinápolyba, hová én is harmadnapra vergődtem be, szelem nem lévén, és egy nagy fortunától félvén, meg is hállottam volt (kiről felől emlékeztem) a szent György klastroma alatt, melly körül az tenger igen veszedelmes.

Ezen klastrom hegyének a tövében vagyon egy jó portus, itt köttem ki a hajót szint olyan helyre, az hol a kőszikla tövében bolthajtás alatt az Görögök szent György vizét mondanak lenni, (stulti) nagy antiquitás a szent György tisztességére való. Ezen bolthajtásba oda be lakik mint az arany, olyan sárga, felettébb nagy kigyó, mint az lábam olyan vastag, gyakran ki jő a melegre, de senkit nem bánt, őtet sem bántja senki.

Vittem Tekerdákrúl magammal a hajón abból a szép rubintszinű jó borbúl tiz átalaggal, és noha az török császár szintén átaellenbe volt magát mulatva egy szép mulató palotában az mi szállásunkkal, ön még is szép csendesesen s mesterséggel az borokat a szállásra bé hoztam, szintén az tengerparton lévén, úgy hogy senki észre nem vette.

Másnap mentem a német követ szállására, az megirt hofmester maga jól távolra előmbé bejövén, magával vitt az sok németek között az maga szállására, hova mentést nyomunkban jövén az császár legationis istius secretáriusa Macari nevű, egy német gróffal, emberségesen láttak, mind az rabok dolgárúl, mind egyéb dolgokról sokat beszélgettünk, kávéztunk. El hiszem, hogy könnyen is obtineáltam volna, ha mit az német követtől átalok kívántam volna, ajánlván igen magokat.

Undecima Octobris. Indult vissza Konstantinápolyból az német követ, az ő fejér kornétájával, confirmálván jobban is az békességet. Most már kevesebb német grófok voltak véle, mert meguntván sordidus maga viselését, mint Holstein herczeg is oda hagyták.

Urunk ő nagysága nagy boszút tett rajta, mert az városon kívül az ország útja mellett, melyen nékie el kellett jönni, egy hidnál egy szép sűrű nagy fa alatt az a csorgó mellett széjván vagy árnyék sátort vonatván, fegyveres feles számú szolgálkkal kimenvén, onnét nézte jövetelét. Amaz elérkezvén, az többi németek megmondották nékie, hogy imhol ül ugyanmond Tökölyi az sátor alatt, az csaknem megette mérgében kezét lábát, a hintóval az hidnál megállott s az okulárt az orrára tévén, úgy nézte egy ideig. Azolatt pedig némely grófok s németek, hogy már az csorgóra innya jött németeket üzzék el onnét, ott kerülték az sátort gróf Prajner az veres szakállal, (becsületet tettenek néki némelly Anglusok, Hollandusok, Vencelczések is az késérésben) de senki közülök csak egy szót sem mert szólni; hanem az első státióján, hogy megszállott a német követ, megrázván a vén fejét, mondotta az véle lévő grófoknak: „Hidjétek el magyar uraim, nem sokára más nótát hallotok,” czélozván arra, az mint azokkal az portai németes miniszterekkel titkon elvégezte volt, hogy bennünket az tengeren által Ázsiába küldjenek. Meg is lett. Amen.

Anno ezerhétszáz egyben Septemberben Urunk ő nagysága az fő vezér annuentiája nélkül holmi dolgai melioráltatásáért Drinápolyba menvén, (én Konstantinápolyban maradtam volt akkor kegyelmes asszonyunk ő nagyságával) addig nem találhattak más okot az tengeren való által küldésben, hanem gyanakodtak ő nagyságához, hogy az békességnek bontogatásáért ment oda, de akár miért ment, fő vezér hire nélkül nem kellett volna oda menni (kovácsolván ezen dolgot amaz Isten és lelkiismeret nélkül való gonosz Skerlet, németnél

németebb, igaz ügyünknek az német kedvéért hamis lelkű Hamannya) egynehány csauszokat rendelvén ő nagysága mellé, akaratjára hagyván az utazásnak módját, fermánnal visszaküldött Konstantinápolyba, hogy onnét hajón menjen Ázsiába, Nicomédiába Bythiniaországba, az tengeren által két száz mértöldnyire Konstantinápolyhoz.

Mely dolgot ő nagysága szegény kegyelmes asszonyunknak előre megirván, s mentést engemet hivatván, változó ábrázatjából észrevettem, hogy valami kedve ellen változó dolog érte volna, kiről ő nagyságától kérdést tévén, az szemei könyvezni kezdenek, s elő adá az levelet, melyet én leginkább azért olvasván változás nélkül, hogy szívét megerősítem. Minekutánna elég boldogtalansághoz szokott elméjét annak még jobbra való fordulásnak elhívésére hamar elkészélttem volna, megbátorítottam s vigasztaltam, kivált megjövn az francia orátortúl Galatából, kinek ezen dolgot mentést értésére adtam.

Annak okaért ő nagysága harmadnapra megérkezvén egyenesen maga házához jött, s az Chajmachán basának (ki Konstantinápolyban a császár képét viseli) az császár levelét megadván, az is ő nagyságoknak elég vigasztalást üzenvén, harmadnap alatt elkészültünk és huszonharmadik septembris öreg hajókra költözvén, s azon éjszaka az tenger közepén ott hálván.

Huszonnegyedik septembris Isten hírével megindultunk, (én is ő nagyságjok hajójában ülven), s az Isten olyan szelet adott, hogy délelőtt megindulván, kilencz óra alatt mint az nyíl oly sebesen jöven, érkeztünk Nicomédiába a császár Skelegehez*), s ott megháltunk.

Utunkban jobb kéz felől hagyunk el egynehány szép tengeri szigeteket: Bujak Adát, Hebelét s többeket. Bal kéz felől pedig az Fejér-tenger lámpását meghaladván, egynehány falukat, városokat Ázsia felől az tenger parton s mint egyféle

---

*) Scala Les Echelles.

utján egy Dardasa nevű görög várost, mely hegyen van építve a tenger-parton, régi nagy kő keretési, tornyai most is fennállanak. Ennek felette sok szép szőlő, jó borai, csudálatos apró, de sok szép gyümölcsös fái vannak, s itt teremnek nagy bőséggel az articsókák is mint a szőlő hegyek. Ehez nem messze értünk egy pusztá várat, melyet most Gebzeinek hínak, magános hegyen az tenger-parton Nicodémiához kilencz órai földre. Ez felette régi épület, vastag, boltos, széles erős kő falai voltak.

Az régi pogányok itt Proserpinát az pokolbéli istenaszszonyt tisztelvén, fekete tehénnel szoktak volt áldozni nékie.

Ezt szállotta volt meg Mithritades király háromszáz-ezer emberrel tengeren és szárazon; még sem vehette meg. Csudáltam, mikor egyszer megjártam, az szélyel szakadozott, puska porral szélyel hányatott rettentő darab kősziklátat, az mint az török megvette volt. Egy rókát találtam a várban és sok gerliczékét.

Ebben az várban lakott utoljára, ugyan ebben is holt meg bujdosásában amaz nagy hírű Hannibal, ki felől ezt írják, hogy ha az lábával az földet megtoppantotta; az egész világ fegyverbe ugrott, ki az Rómaiakat annyiszor verte meg Carthágóból, ki csak egy harczon is harmincz véka arany gyűrűt nyert ő tőlök. Ki minekutánna az Romaiakat megbékélték az Carthagóbéliekkel, azon békességből excludaltatott, (mint szintén mi most az Török és Német közt való békességben) és így a rómaiaktól való félelemből ragaszkodott az bythiniai akkori király protectiójához. Az király adta lakóhelyül ezt az Gepse nevű várat neki, hogy benne lagnék, de az rómaiak keze ide is elérkezvén utánna, hogy kezekbe ne essék, s meg ne csúfolnák, megétette magát.

Egy nagy templomnak rudérai vannak ezen várnak az közepében, úgy hiszem, ott fog temetése lenni, de az boltozatok reá szakadtak, s semmi jelét nem láthatni.

Ezek általellenében látszik az tenger-parton egy régi torony, mellyhez járnak által Ázsiából Bythiniába amaz híres Nicea város felé, kit nagy Sándor épített, s holott amaz nagy concilium volt. Az hajók, kik nem akarnak szárazon kerülni, s jární Nikomedia felé, mert messze föld, azért járnak egyenesen az tengeren, hajókon által az útonjárók.

Gepsét meghaladván, találtunk most egy kisebb régi különös hegyecskén az tenger-parton épített várat, kit régen Herakliának híttak, pusztá, a nagy rudérai existálnak; alatta egynéhány kövű jó malom vagyon, s vendégfogadó, hat órá Nikomediához.

Mint azért feljebb irtam, huszonnegyedik Septembris éjszaka Nicomediába az császár szelegéhez vagy portusához érkeztünk, azon hajóból ki nem bontakoztunk, hanem másnap az császár parancsolatjából rendeltetett szállásokra, mellyek egy szélleben az tenger-parton vagynak, kiszállottunk. Melly napnak estvéjén jó magyar vendégségünk lévén, csudálkoztak az magyar muzsikáknak zengésén, bő bor-ivásokon, s tánczolásokon, mind az városbéli, mind az ablaknak általa alatt kikötött sok hajókon lévő törökök s keresztények. Ezen vendégségnek végén asztaltúl felkelvén, mint az hattyú halála előtt rendkívül való kedvét mutatta szegény asszonyunk, a méltóságos Zrinyi Ilona fejedelemasszony, mellyet mért cselekedett? által láttam. Hogy pedig benne inkább confirmaltassam, másnap kérdést tettem ő nagyságátúl. Megvallá, hogy bizony nem cselekedte volna, de hogy mind méltóságos férje, s mind szolgálai, s szolgálóji ne gondolhassák az tengeren által való hoztatásunkon való valamelly buslakodását, hogy másoknak is elméjebűl kiverjem magam példájával, azért cselekedtem.

Megvallom, még ma is fájlalom, melly sokat, melly szívesen hívott szegény ő maga engemet is, hogy véle tánczoljak, sőt nagyon kényszerített, de minthogy roszul voltam, el nem mentem, (noha ugyan a táncz nekem már nem kenyerem,

mert egész bujdosásomban sem tánczoltam többször egyszernél, akkor is ő nagyságával, reá kényszerítve mind ketten ő nagyságoktól Lándor-Fejérvárott) addig ő nagysága, különben is meg nem engedett, hanem bévéve kezemet, hogy jobban lévén, duplásan kipótolom, sőt Isten engedvén, az pataki palotában viszem végbe. De már én ezzel adós nem vagyok, mert ő szegény, mint alább meg lesz írva, ide hagyá mind Nikomediát, s mind Patakvárát és most másféle jó kedvvel örvendez a sz. angyalok és megboldogúlt lelkek társaságában.

Ezt a Nicomediát régenten Nicomedes nevű Bythiniai király építette volt, s az maga nevére nevezte; ez volt egyik székes helye s Brusza, melly az Olympus hegy alatt vagyon, holott most az bársonyt s egyéb selyem materiákat, szőnyegeket csinálnak. Melegviz fürdőről híres. Ez volt Ázsia szélében az török fejedelmek székes helyek, míg Konstantinápolyt megvehették s olt a görög császár székében ülven, császárokká lettenek, majd annyi tengeri mértföld, mint Nicomedia Konstantinápolyhoz.

Nicomediának az belső vára nagy hegyen volt építve, mint most is meglátszik téglából rakott erős vastag kerétese, s kerekded nagy tornyai. A városa, melly felette igen nagy volt, hat vagy hét le nyúló nagy halmokon, völgyeken seküdt, körülötte nagy tágosan az várnak erős vastag téglá kerétessel épen az tengerhez levolt kerétve, mint most is az romladozott vastag falak megmutatják, a közepi táján most is palatiumja vagyon benne az tenger felett egy jó kora magános dombon az török császárnak, mellyet Murat császár, mikor Babylonia alá ment, egy éjszakai szállásra épételett magának azon helyre, holott az bythiniai királyok és utánnok Diocletianus s több pogány császárok laktanak, köhidat csináltatván magának egész Ázsián által épen Babyloniáig. Ollyan forrás foly az udvarán által mentést az palatium alatt malmot hajt, de egyébaránt is

az egész városban széjel sok csorgók s források vannak, noha az vizek azoknak, kik hozzájuk nem szoktak, egészségtelenek.

Az palatium előtt vagyon az tengeren az császárnak azon szekelegje, vagy portus, hová mi is kiszállottunk volt a hajókról. Erről rakják lapátos gályákra s nagy hajókra az olyan nagy fákat, s deszkákat, melyekből Konstantinápolyban az nagy gályákat csinálják, de máskint is mind tűzifának, mind gyümölcsnek s gabonának ki nem irható sokaságát hordják ezen portusból Konstantinápolyba, oly bősege lévén az mindennap járó hajóknak, hogy egy embert három paráért vagy polturáért visznek Konstantinápolyba, s megint annyiért vissza is hoznak nagy hajón, de az, ki piadét vagy kissebb magános hajót fogad, hogy pro commoditate a hol akarja, az partra ki költethesse, két, harmadfél és három tallérba kerül csak menő utjában is.

Ennek az helynek olly szép s annyi szőlőhegyei vagynak, s gyümölcsös nagy messzire kiterjedett hegyei, kertei vannak, kikben az fáczányok is seregenként laknak, fogolymadárnak sokaságával együtt, hogy majd merő paradicsomnak mondathatik, az minthogy districtusával együtt (mellyben az gabonának, szőlőnek, s gyümölcsnek nagy bősege vagyon, úgy sokféle vadnak, szarvasoknak, dām vadaknak, vad-disznóknak, etc. foglyoknak s fáczányoknak bősege) az törököktől Kucsuk-Missirnek — kis Egyiptomnak hívatik. Mindenféle életnek nagy ócsósága benne. Török basa lakik benne; törökök, görögök, örmények, zsidók lakják. Az régi keresztény templomokat mecsetekké csinálják. Sok jó vendégfogadók vannak benne. Erre járnak, valakik vagy jönnek vagy mennek szárazon Egyiptomba, az Kánaánföldre, Jeruzsálembe s Syriába, Babyloniába, Mesopotaniába etc. melyeket még mind az török császár bír a kis Ázsiával és Afrikával együtt.

Ebben az helyben öntetett ki Diocletianus s más pogány császárok idejében amaz sok ezer martyromok vérek, s ehez

nem messze egy völgyben, hogy ordítások, jajgatások a városba ne is hallatnék. — Úgy tetszik, könnyebbségemre lett, hogy az mi mártýromságunk is ide volt rendeltetve. Dicsősség a nagy Istennek érette.

Nem messze az császár palatiumja alatt az tengerpart felé vagyon a szent Borbálya mártýr temetése, kit az pogány édes atyja maga ölt meg, hogy az Jézus hitire állott, két nagy, mindenkor zöld fa között fekszik, melly fák fekete gömbölyű apró gyümölcsöt teremnek, mellfájás ellen hasznosakat; melly fák az fejénél és lábánál lévő fejer márvány oszlopokat immár annyiba magokba foglalták az régi növéssel, hogy alig látszatnak ki belőlők.

Én ide szomorú napjaim töltésére gyakorta jártam, és az temetésnél az sűrű zöld, mintegy ezt az mártýr gyászoló fák alatt le ülén, sokat gondolkoztam s fohászkodtam.

Killebb az városon kívül Konstantinápoly felé a szőlők s kertek között vagyon egy görög klastrom, mellynek templomába vagyon az Pantaleon mártýr kőből vágott s rakott koporsója, mert az testét Velenczébe vitték, ezt is itt martirizálták, vas-czöveket vertek az fejébe. Ezek az ázsiai görögök ezt singulariter tisztelik, kivált az egész ázsiai görög orvos doctorok patronusoknak tartják, s az sirjában megszűnés nélkül mécsel égetnek; meg nem engedik, hogy valaki süvegben menjen alá az koporsóba, de én bizony le nem vettem, nem gondolván semmit kaluger uram intimatiojával, pro curiositate menvén oda.

Itt holt meg amaz hires Constantinus magnus császár is, ki Konstantinápolyt építette. Napkeletet s napnyugotot birta, orbis monarcha, ki Konstantinápolyban in capella 12. apostolorum tiszta arany koporsóba temettetett el. Valamelly meleg ferdőt építetett volt Nicomediával általellenbe Janico nevű salu mellett, arena, s lép-dagadás ellen hasznos kénköves viz, nagy kő-boltozat alá foly ki, én is egynéhányszor ferdettem benne.

Betegesen hozatta volt ki magát Konstantinápolyból, hogy ezen vízben fürödhessék, s úgy holt meg itt.

Hallván hírét egy régi nagy pusztá várnak, melyet Heraclia-porticának hínak, Ázsiának ezen részének az tulsó szélén vagyon az Fekete-tenger mellett, nagy hegyen belső vára is volt, s külső is, pro curiositate látni mentünk urunkal ő nagyságával, rettentő kigyóknak s talán sárkányoknak, mert igen kiellen hely, lakó helyek; Ázsiának s az Fekete-tengernek nagy része meglátszik az tetejéről. Novemberben voltunk ott, én mindenütt a hol lehetett megjártam, de semmi írást nem láttam, hanem két kövön egy keresztet ki faragva, azt mondják, annak az Kardinálnak volt lakóhelye, ki az országokban az Pápa vicarius volt, annak okáért híják az törökök most is az várat Rimpapaznak. Felette sok kincset mondanak lenni benne, de ki nem vehetik belőle.

Utunkban négy órányi földön találtunk egy nagy felette magos hegyet, kinek tetején egy nagy óriásnak kő koporsója vagyon, honnét tiszta időben mind az Fejér- mind az Fekete-tengernek valamely része kilátszik, és azontúl egynéhány órával az megirt pusztá váron jóval is innen jutottunk egy régi rettenetes nagy város helyére, mely egy hegyen annak oldalán s messze az sikon is volt építve, az nevét sem tudják sem az törökök sem az görögök, de itt az nagy ruderák között száma nincsen az kőből vágott fedeles nagy koporsóknak, melyek mind az földszinén vannak, olyan koporsók, kikben némelyekben tiz tizenhat húsz ember is elfér, némelyek óriások koporsói, egyet megméretvén, hosszúsága huszonhét, szélessége tizenkét arasz volt. Némelyik mint egy kis kápolna, sokakon nagy görög írások is vannak, de az régiség felettébb megemésztette, úgy hogy azt mit le tudtam is írni belőle, de senki meg nem magyarázhatta, kivált az, melyet az akkori császárné koporsójának mondtak, melyen az törökök egy szép forrást vettek által, s észnak is belőle.

Vissza jövet az felyebb megírt nagy fekete hegynek (kin az sok óriás koporsója van) az oldala mellett jöven el, találunk az oldalába egy szép csorgót, melynek nem csak kedves izű hideg vize vagyon, de felettébb hasznos is, kivált az arena, dagadásról s egyéb belső nyavalyák ellen. Szép nagy sűrű fák alatt vagyon hármás filegória is mellette, az császár Osmán Passa nevű sógora csináltatta volt, hogy ide Nicodémiába relegáltatott volt, az Sultánnéval gyakran mulatták itt magokat az víz kedvéért. Ebben az vízben három, négy ejtelt igyék is meg az ember (mint én magam is megpróbáltam) nem puffad fel tőle, mint ha nem is ivott volna, még az ételre is appetitust ad.

Arra nézve az megholt tengeri kapitány Medzo Morto valamikor az tengeri expeditióra tavaszkor kiszállott, innét vitetett állalagokba vizet maga számára s az egész compániának.

Ezer hétszáz második esztendőben, az melly fő vezér a német kedvéért ide relegált bennünket, hogy másképen Urunknak ő nagyságának complaceáljon, úgy adván fel az ide küldéskor az császárnak a dolgot, hogy ő nagyságának magának volt kedve ahhoz, hogy Konstantinápolyba ne lakjék, hogy közel Nicodémiához mulatságra való alkalmatossága is légyen, Császár nevével őt erszény pénzt parancsolt adatni, melyel megvétethesse, mind magának ő nagyságának, mind nekünk bóreroznak (ugy neveztek bennünket egynéhány törökök) usque ad finem vitae, az császár udvarából járni szokott prebendánk felől confirmátiot küldvén, és így Nic odémiánál beljebb Ázsiában Bythyniában az tenger végén túl két óranyi földet az Illés prophéta hegye alatt, a Virágok mezején azon pénznek egy részével vette meg ő nagysága egy Bostandsi Mustafa agától ezt az Virág czifliket vagy major házat, melyben most lakunk, az ő szép virággal beborúlt mezejével, a közel való havasokról bejövő gyönyörűséges pisztrángos patakjaival, szép bő hives palatiai forrásával, sok szép gyümölcsös, árnyékos és minden életre való alkalmatosságával, s azzal az pusztla várral,

mely egy helyen az Cziflik felett van, valamely ruderáival. Ezt vette meg előbb a Török s ágyukat itt öntetvén, ebből vette meg Nicodémiát is.

Ez az Virág cziflik az méltóságos Zrinyi Ilona fejdelem asszonynak ezen bujdosásában, kivált az jó vizért, igen kedves lakó helye volt, az mint hogy

Ezer hétszáz harmadik esztendőben halálra betegedvén az Phthisis és Pleuritis, avagy száraz- és oldalfájás rajta erőt vévén huszonhat napokig való kinlódási után tizennyolczadik Februarii délben tizenkét órákor szép csendesen e világból kimúlt.

Megmenekedél istenfélő, kegyes, tiszta életű, jó erkölcsű, sok boldogtalanságotat férfi szívvvel meggyőző s annyi gyötrelmedet békességes lélekkel szenvedő fejedelemasszony, nékem édes jó kegyelmes asszonyom, e rossz világtól, és bizony a mennyit ez világon szenvedtél, soha több purgatoriumba nem mentél, leszakasztá az halál az virágot mezejéről, ezt az nemessebbik virágot, ki mellett papja helyet én voltam ezen halálos betegségében, és bizony semmit el nem műlaltam, valamit az én Istenem szent lelkének vezérlésével lelke javára s vigasztalására elkövethettem, éjjel s nappal sokat imádkoztatván, lelkét az mi Üdvözítőnk Jézus Krisztusunkba annyira megbátorítottam, hogy nyilván és nagyon mondotta, hogy semmit immár nem fél sem ördögtől sem kárhozattól, már semmit nem gondol ez világgal is.

Kért is igen engemet, hogy már sem magam ne imádkozzam, sem magát ne imádkoztassam azért, hogy meggyógyuljon, azért hogy már az ő hitének kezeivel megfogta az ő idvezítőjét az Jézus Krisztust, had ne bocsássa el, hogy mennél hamarább mehessen hozzája, arra nézve deakül egynehány szót, reszkető kezeit felemelvén, mondotta én előtttem, Domine in manus tuas commendo spiritum meum, s végső szava is ez volt: Veni sancte spiritus.

Halála előtt ötöd vagy hatod nappal könnyebbségét látván, mondtam, mért nem téssen valami dispositiot, hiszen azzal hamarabb meg nem halhat, életében megmutatta nagy nemes bátorságát, mutassa meg, ha meg kell is halni, halálában is ne hagyja el magát, hanem erősítse magát. Akkor édes fiát méltóságos Rákóczy Ferencz fejedelmet eszébe jövetvén, (kinek rabságából való megszabadulásán nem kevésbé vigasztalódott volt meg azelőtt fél esztendővel) kérdést tévén arról is, ha meg hal, hová kell temettetni és micsoda köntösbe? Megköszönvén nekem ezen dolgot, nevezetessen legálta némely alkalmatosságit édes fiának, méltóságos Rákóczy fejedelemnek ő nagyságának; rólam, s némely becsületes szolgálirúl úgy temetésének helyéről s öltözetéről említést tölt. Melyeket Isten engedvén, különös írásban teszek le, és a mint meghagyta, szóval felelök méltóságos Rákóczy fejedelemnek ő nagyságának.

Azután elnehezedvén, csak hamar az mint urunk ő nagysága is ezen házban feküdt egy ágyban. Én szegénynek az ágya előtt ülven, szemeit reám vetvén, kezét a nyakamra tévén, és fülemet épen szájához húzta (nem szólhatván nagyon, mert az phlegmát az torkából ki nem köphette, annyira hogy be kellett az ujjaimat gyakorta dugnom az szájába s úgy segítvén az ujjaimmal felhúzni az torkából), s az mint igen lassan szólhatott, mondá: követem az édes uramat, ha mit én vétettem ő kegyelmének, én ő kegyelméhez igaz voltam. Másokat is követek kicsinytül fogva nagyokig, nekem meg bocsássanak, én is mindeniknek megbocsátok. Azután harmadnappal tőlem is nevezetesen elbúcsuzék, fejemet magához ölelte, megcsókolván mind a két orczámat, mondá, az én Istenem áldja meg kegyelmedet én hozzám való jó voltaért, igaz hűségeit s szolgálatjait én kegyelmednek az életben meg nem jutalmazhattam, hanem jutalmazza meg az Isten et reliqua.

Ő azért szegény 18-ik Febr. vasárnap délben meghalván, s 20-ik — koporsóba tévén s Nicodémiába vitelvén, és ott

8-ik Mart. hajóra tévén, és véle 10-ik Mart. Galatába érkezvén, ugyan azon napnak estvéjén az galatai Jesuiták kisebbik templomába pompás solennitással eltemettem, még életében lelkemre kötven eltemetetését ő nagysága, de urunk ő nagysága is reám bizván, minthogy maga Nicomédiában maradt volt, feje márványkőből szép monumentumot erigáltattam, egyiket az sírja felibe, melyen az czimere vagyon, s alatta illyen irás: Donec resurgat; másikat az sírja felett az kőfalba téve, melyen arany öreg betűkkel ilyen irás vagyon:

HIC REQUIESCIT AB HEROICIS LABORIBUS
 VIRILIS ANIMI MULIER, SEXUS SUI, AC SECVLI GLORIA,
 CELSISSIMA DOMINA HELENA ZRINIANA.
 ZERINIAE ATQUE FRANGEPANIAE GENTIS DECUS ULTIMUM,
 THÖKÖLY PRINCIPIS UXOR, OLIM RÁKÓCZII,
 UTROQUE DIGNA CONIUGE,
 MAGNIS APUD CROATAS, TRANSYLVANOS, HUNGAROS, SICULOS
 INCLYTA TITULIS.
 FACTIS INGENTIBUS TOTO IN ORBE CLARIOR,
 VARIOS AEQUA MENTE FORTUNAE CASUS EXPERTA
 PAR PROSPERIS, MAIOR ADVERSIS,
 CUMULATIS CHRISTIANA PIETATE BELICIS LAUDIBUS
 FORTEM DOMINO REDDIDIT ANIMAM,
 MORTEM ELUCTATA IN SUO FLORUM CAMPO,
 AD NICOMEDIENSEM BITHYNIAE SINUM
 ANNO SALUTIS MDCCH. AETATIS LX.
 DIE XVII. FEBRUARII*).

REQUIESCAT IN PACE. AMEN.

Die vigesima sexta Junii mentünk az Jalavai salétromos meleg fürdőbe, noha Bruszában sok nevezetes feredők vannak, de egy is nincsen salétromos, mind kénkövesek. Itt

*) Majlátnál — ,18. Febr.' áll

pedig ugyan faraghatja ember az kövekről az salétromot. Ez az víz olyan meleg, mentést az húst is megfőzhetnék benne az forrásánál, az feredőházban bővebb hideg vízzel elegyítik meg, máskint lehetetlen volna benne fürödni. Hasznos voltaért Jézusfürdőjének nevezik az Görögök, Nicomédiához tiz óra. Jalovát mindinkább törökök lakják. Tenger-parton vagyon a fürdő beljebb két órányi földre Nicea felé a hegyek között. Constantinus Magnus építette az leánya kedvéért, holott az leánya meg is holt, s az mint az emberek beszélík: ott fekszik az hegy oldalában az leány, holott valamelly nagy fák alatt egy oltár forma kőből is látszatik, meg is kell engedni, hogy császár építette, mert elhihetetlen nagy bolthajtások vannak, melyek alatt az meleg vizet az ferdőbe vétette, a ferdő házak is, noha most puszták, de igen nagyok s szépek voltak, az feredők oldalai pedig mind márvány kőből vannak.

Én hogy az forrásit látni mentem, nem tudtam, hogy olly forró melegek legyenek, az lábamat belé tettem, azt tudtam mind lemarad az hús az csontjaimról, a kinek nyavalyája nincs, ez az víz felkeresi benne; ha kinek van, sokaknak meggyógyítja, nekem megvallom, nem igen használt, minthogy ilyen nyavalyám sem volt, sőt szintén megbetegszem vala, ha még tovább is kellett volna ott mulatni, mert éjszaka a völgyben az melly aer megszorúl, bűdös a ferdő gőzétől, mintha pokolba volna az ember. Egy kedves izű hideg csorgó volt ott közel, azzal hivesitettem magamat.

Meg kell engedni, hogy ez az víz használna az varas, fakadékos, rühes, fránczos embereknek, az minthogy azt tartják felőle, úgy esmérték meg ennek abbéli hasznát, midőn reá akadtak, hogy egy fertelmes rühes disznó járt heverni az sárjába s megtisztult tőle. Az császár leányának is efféle nyavalyája lévén akkor tájban, úgy recomendálták nékie, s arra nézve építetett oda ferdőházat. Mind menet jövet a tengeren békével utaztunk. Dicsőség legyen az úr Istennek érette. Amen.

Már ezek az napok az egész Török birodalomban igen zürzavarosak voltak, mert igen titokban tartotta az fő vezér Khovnu Husain Basa az békesség conditiojit, nem is jelentette meg az Imperialis státusoknak, minthogy az Török részéről igen gyalázatosak voltak; az hollandiai orátor papja minthogy azon orátor volt addig mediátor az békesség csinálásába, azon conditiokat ki adta az fejedelemnek, az fejedelem ugyan én általam küldötte az depositus Muftinak in confidentia, hogy lássa, csak nem elájult belé, hogy néki megmagyaráztam, igen szégyenlette és azt mondotta: ne csudálhám, hogy az dolgoknak úgy kellett végbe menni, mert az Persák háboruságot kezdettek ellenek indítani, és a mi nagyobb, s csak nékem mondja, pénzből is megkezdettek fogyni, de ne búsuljunk rajta, mert ő az életét köti belé, hogy ez az békesség csak négy vagy öt esztendeig tart. Az minthogy mind az császár mind az fővezér Drinápolyban comoralván, az békességnek örülvén, Konstantinápolyban az békességet nem szerető elmék titkosan egymás között éjjel nappal susogván, olyan dolgot forralának, hogy magoknak fejet választván, mintegy ötven vagy hatvan ezeren Drinápoly felé egész tábori készülettel, sátorokkal lövő szerszámokkal megindulánk. Az császár korántsem gondolkodván így az dologról, hirtelen kezdett kétfelé kapni, s csak tizenhat ezerember is csak alig jöhetett össze, hogy amazok közelíteni kezdettenek, eleibe küldvén nagy sokára, sok maga ajánlásával csendesítette meg őket, igérvén, hogy Konstantinápolyba bémegyén és az dolgot megorvosolván.

Ő ugyan, mint fellebb is írámban, nagy pompával Konstantinápolyba be jött, de nem sokára az nyughatatlan s békességnek nem örülő elmék ujdonnaan megzavarodván, az békességet csináló Mustafa császár ellen támadván, császári székiből de gradalták, s tették helyébe Császárnak az öcsét Sultán Achmetet, oly reménységgel, hogy az békességet (az mint kezdetébe magát úgy is mutatta) fel bontja, de csak hamar jobban választván az buja

puhaságot s apródonkint elosztani kezdette azokat, kik az bátyja ellen támadtak volt, nyakasztatta, tengerbe hányatta, s messze országokba exiliumba relegálta, mind azokat, kik azon dolognak fejei voltak.

Azonba nyavalyás Mustafa az áristomba méreg által az Sirák hidján elballagott, s már ez az öcsce Zultán Achmet császár pro ratione status, az Török nemzet gyalázatljával nem gondolván, nyúzza az puha életben az kövér bakot, nem gondolván az jancsárság zugulódásával. Már nem tudom meddig viheti, az bizonyos, hogy három erős táborral készen vannak, s nem tudatlik, mely felé csapnak.

Mi ezek alatt Ázsiában, mint egy káposztás kertben az nyulak, úgy feküdtünk, de az jó Isten bennünket az Impérium-nak ilyen nagy felháborodásában is megoltalmazott, úgy hogy nekünk senki semmit nem ártott, még csak nem is szólott. Dicsősség legyen az nagy Istennek érette. Amen.

Ez azomban az rettenetes forró meleg miatt igen el betegesedvén, s többire majd két esztendeig sinlődvén, midőn az többi között urunk ő nagysága látogatásomra hozattatta volna szé-kiben magát, és vigasztalt s bátorétott volna, mondtam, Isten megáldja érette, én már az halálra elkészültem, Istenemmel s lelkiismeretemmel megbékéltem, magamat egészen s az édes árva fiamat Istennek ajánlottam, várom óránként csendesen az boldog órát, s ez világtól való megválásomat, de kérem én is alázatosan ő nagyságát, készétse magát az halálhoz, mert az mint ő nagyságán megismértem, ő nagysága is nemsokára meghal, tegyen testamentomot, mert ha indisposite hal meg, ezen az reménytelenségben lévő szolgák egymást össze vágják javai kapdozása alkalmatosságával, melyet az Török észrevévén, mind gályákra küldi őket, s hazájokba nem verődhetnek. Az mi becsesebb javai vannak, pecsét alatt küldje el titkon előre az franczia orátorhoz, ott secure megálhat minden, és ha Isten rendeléséből meg talál is halni, testamentomának fidelis executora

lészen; ha pedig élete továbbra terjed, könnyű lesz tőle vissza hozatni, azért hamarabb meg nem hal, mert egyébaránt is az az lélek boldog, az mely elkészíti minden órára magát az megoszláshoz; ő szegény nagy szemeit reám meresztvén, e dolgot tréfának nem vévén, elvitette tőlem magát vissza az szállására, s mentést bézárkozván, az testamentomához fogott, másnap elvégezvén s bepecsételvén mind azt, mind feltőbb javait az francia orátorhoz küldötte. Azonban szemlátomást és száraz betegségben vagy hectica febrisben mind inkább inkább fogyván s elszáradván, midőn tized nap mulva igen elnehezedni kezdett volna, tizenharmadik septemb. An. 1705. éjféltkor futva jő egyik inasa az szállásomra, s zörget az ajtón erősen, s kérdem ki vagy, nevét megmondván, mondá: Urunk ő nagysága hivatja kegyelmedet, — mondék, miért nem hagytok békét? látjátok mely nyomorultul vagyok, hadd nyugodjam; mondá bizony igen nehezen vagyon ő nagysága, kegyelmedet sietve hivatja. Azonban más is superveniál hasonló sietéssel, én hamar csak nadrágot vonván fel, s az ingre mentél vévén fel, lemenék ő nagyságához s köszönék, s becsülettel fogadá. Látom, hogy az ábrázatja igen megváltozott, s az szemei is nem egyenesen járnak, s mentést megesmervén, hogy közelit az órája, az mint előtte állok, ő az ágyban felülvén, mondta az inasoknak, tegyétek közelebb az ágyomhoz a széket. Az inasok az vörös virágos bársony széket az ágya eleibe tevék, s mondja: üljön le kegyelmed, intvén kezével is: üljön le kegyelmed, közel ültetvén maga előtt, úgy hogy az térdeim az ágyát érték, egy ideig csak nézett reám és hallgatott. Egykor eleibe kérvén az asztalán állani szokott ezüst kis kalamáris ládácskát, fel nyitja, s egy ezelőtt harmad nappal irt s bepecsételt, de titulus nélkül való levelet kivette belőle, s mondá: az gyertyát tartásokat közelebb, nagy öreg viasz gyertya volt, s jól égett, s még is mondá: micsoda roszt gyertya ez, hogy jól nem ég? nem látok jól nála. Mondék én, hiszen elég viasz gyertya vagyon,

gyujtsanak mást is, azonban mást is gyujtván, vevé az megmondott levelet, s pennáját az tentába mártván, azt akarja vala titulus helyett az levél hátára írni, hogy holtom után szakassza fel Komáromy uram etc. etc., s az kezei már reszketvén, az pennájára is vetvén, hogy rossz penna az, s mást adván kezébe, azt írja: holtom után szakassza fel Komáromy uram, az datumot, helyet, diest, annust is ki írta, s az nevét is subscribálta s nézvén egy kevéssé az írását, maga kivevé az ezüst porzóját, meg porozá, s azután maga hajlásával reverentiát tevén, azon levelet kezembe adá, de semmit felőle nem szóllott, csak nézett reám.

Én látván, hogy holta utánra való dolog, az levelet csak eltévém, azonban mondék, látom Kegyelmes uram nagyságod rosszúl vagyon, noha én is rosszúl vagyok, de nem szánom fáradságomat, ha Nagyságod kegyelmessége, könyörögjünk, mondá: kegyelmed jó akaratja, az mint Isten tudnom adta, imádkoztatám s velem az imádságot botlás nélkül elmondotta. Azután sok szép szentirásbéli vigasztalásokat s lelki bátorításokat mondván előtte, kevéssé nyugodván, ismét mondék, ha Nagyságod kegyelmessége: még egyszer imádkozunk, s akkor is mondá, kegyelmed jó akaratja.

Azonban, hogy ez devolióra inkább provocáljam, az ágya mellett térdre esvén, halálra vált embert illető szép imádságot mondván előtte, s ő is szegény velem botlás nélkül elmondván, mondám: nyugodjék Nagyságod egy kevéssé, az mint az ágyban ülő formán volt, az fejét az fal felől kevéssé fordítván, én az ágya előtt az asztalhoz menék, s az franczia orátornak egy levelet kezdek írni, hogy az fejedelem igen rosszúl vagyon, nem hiszem sokáig vigye, az Istenért kérem, ha valaha in hoc casu patrocínáljon nekünk, mert bizony tartok, az Törökök róla sokat maradai vélvén, belénk garázdálkodnak.

Eddig írást az levelet, szememet reá vetvén, kérdem az inasoktól: mit csinál? azok mondának: csak csendesen vagyon.

En felkelék az írás mellől, s oda menék, s hallgatván az lehetére s nem érezvén, mondék: vegyétek le az tükröt az falról, le vévén, mellyet a szájához tartván, hát hire sincs már az lelkének vagy lehetetnek; mondék: jó barátim! e szegény megholt, terétsetek egy szőnyeget az földre, az ágyról vegyétek le, s mossátok meg, azután az fekete köntössét fétetvén, adattam reá tisztességes fejedelmi fehérruhát, testszin nadrágot, s habos narancsszin tafota pánczélingel, szép széles öreg arany csipke az körületin, s testszin öreg pár nyusztos süveget az fejéhez s harmad napra koporsóba teteltem. Halálát ötöd napig az Törököktől eltitkoltuk, még az postán az francia órátort tudóséltottam, kiis mentést az cancellariusát küldte egy kapás Jancsárral, hogy valami alkalmatlanság ne essék.

Azután az török császárt supplicáltuk, hogy az mint testamentomába meghagyta, engedné meg Erdélybe vagy Magyarországra vinni a testét temetésre, de csak az lett a válasz, a hol megholt ott temetessék el.

Én osztán az Nicomédiába levő Vezérnek (ki az előtt fővezér volt, az császárnak egy testvére az felesége, de degradáltván, exiliumba oda küldetett, az fejedelemnek azért igen jó akarója volt) reménkedtem, engedje meg, hogy temetni Nicomédiába vihessük, mert ott az Illés hegye alatt igen vak helyen lesz, az tolvajok kiássák az testet, vagy az kuaszok s farkasok is széjel hordják, és megengedte, csak hogy, ugymond, ezen az utcán ne hozzátok által az városon az testét, ne lássak az törökök mint hogy ez szent hely.

Ott Nicomédiában az császár udvarán túl közel az tengerhez vagyon az örményeknek egy kövel bekerített nagy új temetőjük, kiben szegény gyakran járt magát mulatni, egy nagy sűrű fa alá, egy hideg forrás mellé, hol közel senki nincsen temetve. Én azon helyet az örményektől hatván talléron megvettem, s az sűrű nagy fa alatt, a hol életébe sokat feküdt,

nekie sirt ásatván, s közel az koporsó körül megrakatkván, s vastag cserfa deszkákkal béborétkván, eltemettetem.

Ezen felől ismét övédig rakattam kőrakást, melyen felül nagy öreg fehér márványkő monumentumot tettem, melyen aranyosan az czimerét felmetszettem, ilyen irással mind meg-aranyozva tisztességesen:

HIC REQUIESCIT AB HEROICIS LABORIBUS
CELSISSIMVS DNVS. EMERICVS TÖKÖLYI DE KÉSMÁRK,
HVNGARIAE, TRANSYLVANIAE PRINCEPS,
VIR
A REBVS PRO ASSERENDA PATRIAE LIBERTATE
FORTITER GESTIS
TOTA EUROPA CELEBRIS
POST VARIOS FORTVNAE CASVS
TANDEM EXTORRIS
SVB IPSA RENASCENTIS HVNGARIAE
LIBERTATIS SPE
EXILII SIMVL ET VITAE FINEM FECIT
IN ASIA AD NICOMEDIENSEM BITHYNIAE SINVM
IN SVO FLORVM CAMPO
ANNO SALVTIS MDCCV. AETATIS XLVII.
XIII. SEPTEMBRIS.

Ez monumentum felibe szép cserepes épületet csináltattam. Már ezt minden úton járok, valakik jönnek, mennek egész Ázsiába, a szent földre, vagy Kanaán földére, Egyptomba, Syriába, Babyloniába, Arabiába, a Sinai hegyre, egyszóval akár hová, Perzsiába és egyéb helyekre, minthogy más úton nem is

mehetnek, mind láthatják, és mondhatják, az mint méltó is, hosszas bujdosásáért, s édes hazájáért s nemzetségeért való martýromságáért szegénynek :

REQVIESCAT IN PACE. AMEN.

Az első lemásoló dobai Székely Sámuel még a következő jegyzeteket veté a kézirat végére :

Finis Diarii Joannis Komáromy, Secretarii Tökölyani ex Autographo.

ADVERSARIA.

Joannes hicce Komáromy Secretarius Thökölyanus, hocce mortuo in Hungariam reversus, ac a Francisco Rákóczy eorum rerum poliente, possessionem Cselsalva in Comitatu Sarosiensi sitam, asserendo eam Familiam Vér (ex qua uxor Komáromi fuerat) concernere, cum unico filio suo itidem ex Turcia reverso sedem fixit, perpetuo usus vestitu turcico.

In vicino pago Asgúth habitabat vidua Valentini Nemessányi de Réte, vidua mater Draveczy, qui Nemessányi rerum Tökölyanarum apud Gallum et Turcam erat procurator non infelix, Komáromy amicissimus, qui anno 1706. in Asgúth mortuus et sepultus, huius viduam sibi desponsavit, verum ante initum matrimonium anno 1711. una cum filio unico in Cselsalva peste exstinctus, in Cselsalva tumulatus, sicque fidelissimi sui amici Pylades et Orestes post tot exantlatos labores et pericula nunc vix unius horae itinere dissiti jacent.

Tertius peregrinationis et fatorum, non quidem Tökölyanorum, ast Rákóczyanorum comes Samuel Ebeczky de eadem, Nicolao Berchénio a secretis, herum suum in Turciam secutus, obtentis Grationalibus, Cardinalis Emerici Csáky Archiepiscopi

Colocensis aulae Praefectus ac bonorum Director (non tamen mutata evangelica religione) anno 1732. duxit Evam Péchy, viduam Sigismundi Orosz de Csicsér, anno 1739. in Girálth obiit improlis. Non est indignum observatu, quod hi tres tantis confectis mari et continente itineribus, quietem nacti sunt in patria, vix trihorio ab invicem disjuncti.

Haec Diario Komáromyano ex ipsissimo autographo exscripto adjicere visum est scriptori in tusculo Eperjesiensi X. Martii 1762.

Samueli Székely de Doba m. p. emerito Capitaneo.

